

KERNSTOK KÁROLY EMIGRÁCIÓBAN ÍRT FELJEGYZÉSEI ÉS ÖNÉLETRAJZA

SZEMELVÉNYEK HORVÁTH BÉLA MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
HAGYATÉKÁNAK KERNSTOKRA VONATKOZÓ DOKUMENTUMAIBÓL¹

KERNSTOK KÁROLY ÖNÉLETRAJZA

Születtem 1873-ban, karácsonykor, Budapesten. Édesanyámnak, szegénynek, szép, fiatal, huszonhárom éves életébe került.²

Anyátlan elvittek anyai nagyszüleimhez Nyerges Újfalura.³ Három év múlva meghalt öregapám.⁴ Egy nagy szobában, a zongora mellett feküdt ravatalon. Jobb kezembe szentelőt adtak, valaki megfogta kezemet, a halottat beszenteltem, s keresztet vettem. Ez az első emlékem. Sok pajtásom és egy nagy gyümölcsösünk volt. Öreg, őszülő újfalusi gazdák, pajtásaim, ma is szívesen emlegetik az akkori nagy gyümölcssterméseket. A Duna, az volt második otthonom. Egész nap halászatva, parti sárban játszva éltünk nyaranta. Télen pedig – atyámhoz írt gyerekkori leveleim szerint – egész nap festettem. Hetenként írott leveleimben atyámtól, Pestről, mindig füstéket kértem. Nem tulajdonítok ennek sok jelentőséget, csak megemlítem ezt a tényt, hátha valamelyik kisfiú kérését, az emlék hatása alatt, teljesítik.

Nyolcéves koromban Atyám Pestre hozott atyai nagyszüleimhez.⁵ A szép életnek vége volt. Atyámat hetenként egyszer láttam, öreganyám féltékeny volt a másíkra, még sóhajtanom utána is csak titokban volt szabad.

Nagyatyám kemény, rideg ember volt. A házban senkihez sem szólt, hozzám se, öreganyámhoz se. Esténként bevonult szobájába, elővette hegedűjét, gitárját, órák hosszat elmuzsikált. Néha a gitárhoz füttyült, dúdolgatott; ilyenkor túrte, hogy nála

¹ Közreadja: Markója Csilla (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet), Bardoly István (Kulturális Örökségvédelmi Hivatal). A német szövegek fordításánál közreműködött Hessky Orsolya (Magyar Nemzeti Galéria). A forráskiadás a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (Magyar Tudományos Akadémia) támogatásával készült. A forrás lelőhelye: MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár, ltsz.: MDK-C-I-217. Terjedelmi okokból néhány kevésbé fontosnak ítélt, vagy önisméltést tartalmazó passzust kihagytunk, ezeket szögletes zárójellel jelöltük, amiképpen a kiolvashatatlan szavakat, illetve a kézirat sérüléseit is.

² Kernstok édesanyja, Kelndorfer Mária (1850–1874) nem sokkal fia születése után meghalt.

³ Nyergesújfalun éltek anyai nagyszülei, Kelndorfer József kőfaragómester és felesége Allio Paulina, aki a neves olasz Allio kőfaragó családból származott.

⁴ Anyai nagyapja 1876-ban halt meg.

⁵ Apai nagyapja Kernstok Károly esztergályos, fényképész.

Kernstock Károly építész, a festő atyja. Felvétel Horváth Béla hagyatékából, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

lékszem Fenyő Sándor szerkesztő¹¹ és Kordin Mariska énekesnő¹² nevét kellett rózsákkal és nefelejccsekkel szépen kicifrázni.

Iskolán kívül olvastam mindent, csak az iskolait nem, s bár még csak 15 éves voltam, Anyeginért és Baradlay Richárdért lelkesedtem s Szonyába, a Rosztov Szo-

legyek. Mesélt is néha a forradalomról, pesti nemzetőr volt. Egyszer a terézvárosi templom környékén masíroztak, Hentzi⁶ közékük lövetett a várból ágyúval, majd eltalálta őt is. Mesélt legénykorából. Rézöntő volt, bejárta Nyugat-Európát a húszas években. Beszélt a kölni dómról, Strasbourgról, Nancyról, a csodás templomokról, szobrokról, képekről. Ő maga megtanult dagerrotipizálni.⁷ Hazajövet régi mesterségét abbahagyta. Budán, a Horváth kertben fényírdát⁸ nyitott. Szeretett rajzolni s szívesen mutatta ilyenkor a nagy titkokat a saját és a dédapám⁹ rajzait, aki építőmester volt s Hildnek a régi bazilika építőjének alkalmazottja. Az én rajzolgatásaimat szívesen nézte, sőt nagyritkán napközben csakis akkor vett észre. Az iskolában olyan közepes tanuló voltam. Inkább rajzolgattam. Egyszer Várady Antal osztályfőnökünk¹⁰ kiténtetett s megbízott, hogy virágos, helyjelző névjegyeket rajzoljak egy estélyhöz. Jól emlégyeket rajzoljak egy estélyhöz. Jól em-

⁶ Heinrich Hentzi (1785–1849), császári és királyi vezérőrnagy. 1849 januárjától a budai vár parancsnoka volt. Amikor Görgey csapatai május 4-én elérték a várost rendszeresen lövette Pestet.

⁷ fényképezni

⁸ Kernstock Károlynak 1863-ban a Dorottya u. 5. alatt, illetve a Horváth-kertben volt műterme, majd 1865 körül Kolozsváron. Szakács Margit: *Fényképészek és fényképészműtermek Magyarországon (1840–1945)*. Budapest, 1997. 61., 124.

⁹ Franz Karl Kernstock (1782–1846) építőmester, Hild József pallérja volt.

¹⁰ Várady Antal (1854–1923), író. 1875-től a budai, majd 1882-től az V. kerületi reáliskolában tanított. 1895-ben a színészeti neveztek ki tanárnak. 1898-tól igazgató. 1876-ban a Petőfi Társaság, 1889-ben a Kisfaludy Társaság tagja lett, 1895-től a Nemzeti Színház dramaturgja volt.

¹¹ Fenyő Sándor (1864–1930), újságíró. 1881–1891 között az *Egyetértés*, illetve a *Pesti Napló* belső munkatársa volt. 1891-től a *Magyar Hírlap* felelős szerkesztője.

¹² Kordin Mariska (?–1915), énekesnő. 1879–1884 között a Nemzeti Színház, majd 1889-ig az Operaház tagja. 1890-től tanított.

nyába szerelmes voltam. Ebbe az időbe tízfuszba megbetegedtem, utána nagyon lenyomorodtam, egy évi üdülésre felvittek a zempléni Kárpátokba. Atyámnak volt ott egy birtoka, ő ritkán járt el, egy évig magam laktam. Halásztam, vadásztam, erdőt jártam, réten háltam, nagyon megerősödtem. Sokat rajzolgattam, de még többször órák hosszat elnéztem a vidéket, vagy valamelyik erdei forrás mellett hanyatt fekve mindenféle színes tarka alakkal népesítettem be képzeletemet. Tarka őszi bükkök, színes, ragyogó zöld mogyoróbokrok összevisszasága. A réten meglesett legelésző őzek, kopó előtt futó vaddisznó-csorda, széles völgyek, távoli perspektívák, arató, mosó lányok, kemény rusznyák parasztok, a boglya tövén szoptató anyák, mind, mind képekké változtak. A fák, erdők, bár nekem értékéről beszéltek, rajzot, színt, mélységet kaptak képzeletemben, jobban szerettem a korhadt vén magbükköt, mint az ölezett fát, s a völgyek nem gabonát termettek, de sárga, színes sávokat, a rétek nem szénát, de zöldes, színes felületet, az aratók nem arattak, de mozdultak, s még a hangos nevetős lányok is képtémákat termékenyítettek. Ekkor már vágyaimban és értelmemben piktorrá váltam. Ezután jött egy kényszer-érettségi, atyám megkövetelte.

KERNSTOK KÁROLY NAPLÓIBÓL

Okt 4. 1922.

Még valami korszerű! – Van itt egy magyar pénzrabló lovag. Lángnak hívják, ide jött 6 hete 10.000 M-val, ma van 15 milliója. De máris tovább akar menni Párisba, romlik a frank, tehát a pénz döngkeselyűi, arany legyei – oda irányítódnak ahol valami bűzlik. A frank hullaszaga vonzza őket, a magyar zs.nak¹³ a legjobb orra van. Mondta is itt egy német direktor: wenn nur die ung. Juden schon einmal nach Paris gehen möchten, dann wäre der Frank bald zugrunde gerichtet.¹⁴ Ez azt hiszi a m. zsidók fogják tönkretenni, a fenét, a történeti szükségszerűség és annak megszemélyesítője Poincaré¹⁵, azok teszik tönkre, a m. zsidók csak a döngszagra mennek, de már mennek, Párisba most jön a nagy pénzkeresés időszaka, most fog lemenni a frank s tőle menekülni az emberek. – Hajrá, már sebzetten fekszik a földön.

De érdekes epizód az is, hogy hogyan keresnek ezek az emberek. Sz. elmegy egy autógyárhoz, akar venni egy autót, válogat, olyant keres, ami nincs, megrendeli, Schlusst csinál, lefizet 10%-ot, egy hónap múlva jön a gyáros és kínál 2-300.000 M-át ha az üzlettől visszalép, ti. az előállítás az úgy megdrágult, hogy a 6 hét előtti ár

¹³ zsidónak

¹⁴ Ha egyszer a magyar zsidók Párisba mennének, a franknak annyi lenne.

¹⁵ Raymond Poincaré (1860-1934), ügyvéd, államférfi. 1912-ben miniszterelnök, 1913-tól 1920-ig köztársasági elnök, 1922-1924 között ismét miniszterelnök és külügyminiszter. A Németország elleni szigorú fellépés szószólója. 1923-ban ő küldi a francia csapatokat a Ruhr-vidékre. 1926-1929 között ismét miniszterelnök.

és a mai között akkor a differencia, hogy a gyáros örül ha, csak 2-300.000 M veszteséggel [sikerül] tirer de l'affaire.¹⁶

Csak két út van, kommunistává lenni, s segíteni lerombolni ezt [...] visszavonulva festeni, magába zártan, de túrni, hogy egy-egy hulladékkal tovább tengesse az ember vegetatív életét s módja legyen a csendes [...] Ha a kommunisták nem volnának emberek, hanem valami félistenek, úgy velük lennék. De azok is csak emberek.

1922. aug. 2.

Buddha királyfi volt, (Anandának hívták leghívebb tanítványát), mint szent öreg ember, végelgyengülésbe, tanítványai közepe, a halált várva múltott az ő paránirvánájába. Csendesen, leküzdve életvágyait, kiküszöbölve karmáit. Tanítása a szelídség, a béke, a szeretet; a vágyak és akarások leküzdése. Csak egy időben, az Asoka császár korában próbálták állam-szervező tényezővé kifejleszteni, nem lehetett, mert túl isteni, túl szelíd volt. Megmaradt máig erkölcsi tanításnak, igazi egyházhatalmi kiképzés és földbirtokos hierarchia nélkül. Jézus egy szegény ács fia, tanítása szelíd, emberi, halála erőszakos. Egyháza Péter apostolon, a kősziklán épült, első egyházfejedelme is Péter volt. Péter, aki Jézus halála előtt Őt, a mestert, megtagadta. Talán ezért tagadja meg újra és újra Egyháza a mestert, mert Péter a kőszikla - nem lehet erkölcsi tanítás és kapitalista egyház együtt, az egyház, az egyház uralkodni akar, hatalmat akar, az erkölcsi tanítás csak eszköz - hisz Péter a kőszikla.

Furcsa, a királyfi-Isten, papjai, koldus barátok, alázatosak, önmegtágadók, nincs másuk, mint egy sárga rongy és egy fatál, a szegény ács fia-Isten, papjai díszhintős főpapok, sok földdel, arannyal, csatlóssal, kurvával, százezer holdnyi feudumokkal, pallosjoggal. - Oh Prohászka Ottokár,¹⁷ milyen aljas bitang vagy te. - Krisztus ke-

Legidősebb Kernstock Károly,
fényképész, Kernstock nagyapja. Felvétel
Horváth Béla hagyatékából, MTA
Művészettörténeti Kutatóintézet,
Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

¹⁶ megúsznia az ügyet

¹⁷ Prohászka Ottokár (1858-1927), teológus, az MTA tagja. 1904-1905 között a budapesti egyetem dogmatika tanára. 1905-től haláláig székesfehérvári püspök. A modern katolicizmus nagyhatású képviselője és programadója, de a századvégi modern mozgalmak, mint a Nyugat és Ady, ellenfele. Az első világháború ellen felemelte szavát. Habár a keresztény kurzusból hamar kiábrándult, az általa képviselt teológiai és politikai antiszemitizmus nagy hatással volt a két háború közötti középosztályra.

nyérrel dobja vissza azt aki őt kővel dobja meg és ez az aljas pap, a cél érdekében az erőszakot is indokoltnak tartja. – Péter a kőszikla!

Hock János¹⁸ bátyánk jön B.be. eszembe jut az esztergomi járásbíró Varnisch (Vanis?), aki engem 1919 aug.ban lecsukatott,¹⁹ s mikor kérdém okát, azt mondja: keresztre feszítve találták a parlament pincéjében Hock Jánost, és mondom én, hát hogyan, én ugyan nem feszítettem fel.²⁰ Az mindegy, mondja az igazság eme bajnoka. – Pfuj, ronda bitangok!

aug. 5. 1922

A Kommün alatt a legnagyobb kommunista a primás jószágigazgatója, valami Hajdu nevű volt. Hosszú, nagy, nyomtatott körlevelet küldött szét, amelyben felhívja a primási tiszteket, hogy legyenek hű gondozói az egyedül üdvözítő Tanácskormány-nak és birtokainak. De ugyanezt tette valami Schmidt nevű főerdész is és mikor egyszer mint kiküldött tárgyalta a pusztamaróti primási erdő felosztásáról a nyergesi, piszkei, lábatlani, süttei parasztság küldötteivel a nyergesi törvényházán; én a parasztok felkérésére vezettem ezt a tárgyalást és én per primási birtokok beszéltem, mindig félbeszakított: pardon „a Tanácsköztársaság birtoka”. – Nagyon lelkes beszédet mondott a kommün birtokpolitikájáról és ellenezte a felosztást, kívánván a szövetkezeti gazdálkodást. Kun Béla tévedését ezek az urak gyorsabban átlátták, mint Kunék. – De milyen vörösek voltak ezek az urak. Pírosan gyöngyözött belőlük a szovjeti lelkesedés.

De volt ott egy kis aktív katonatiszt is, azt hiszem főhadnagy, a nevére bizony már nem emlékszem. A szovjet első hetében önként jelentkezett vörös csend-

¹⁸ Hock János (1859–1936), plébános. 1887-től a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője. 1890-től szabadkőműves. 1901-től a Nemzeti Szalon elnöke. 1918-ban a Nemzeti Tanács elnöke. 1919. március 21-én emigrált. Bécsben, az USA-ban, Párizsban élt. 1933-ban hazatért és 10 év börtönre és hivatalvesztésre ítélték. Büntetése letöltését megkezdte, de betegsége miatt amnesztiát kapott.

¹⁹ 1919. augusztus 2-án letartóztatták, lakását feldúlták. Esztergomba vitték és bántalmazták („Kernstokot megrugdosták” – írta naplójába Jászi Oszkár), majd a kőbányai gyűjtőfogházba került. Hogy Budapestre került, ebben segítségére volt Beniczky Ödön néppárti képviselő is. Márffy Ödön és a Fészek Klub neves tagjainak közbenjárására, Polányi Károly művészetbarát ügyész segítségével kiszabadul. Az iskolát felszámolták. Márffy azt füllentette Kernstoknak, hogy szabadulásának feltétele, hogy külföldre megy. 1919 augusztusában Pekár Gyula miniszter javaslatára megfigyelés alatt tartja a rendőrség, mert „Kun Béla feleségét rejtegette”. 1919 őszén Münchenbe ment, majd Berlinbe távozott. 1920. január 28-án Bognár Lajos férfisزاب is feljelentést tett ellene, illetve felesége ellen, hogy ez utóbbi „mindent el akar adni” és férje után menni. Ld. *A magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete*. Sajtó alá rend. Kiss Dezső. Budapest, 1960. 157–159.; *Kernstok Károly és vendégei, látogatói Nyergesújfalun*. Szerk. Bodri Ferenc. Tatabánya, 2000. 143–148.; *Jászi Oszkár naplója 1919–1923*. Sajtó alá rend. Litván György. Budapest, 2001. 62.

²⁰ A korabeli sajtó és röpiratok szerint a Lenin fiúk vérengzéseiről volt szó. Az állítások jelentős része kitaláció volt. Ld. pl. *Behind the Veil. The Story of Hungarian Bolshevism*. Budapest, 1920.

őrnek, parancsnoka volt a nyergesi különítménynek, mikor a csehek elkezdtek lövöldözni és megindult a háború, hozzám jön, kérdi, mit csináljon, nem akar szolgálni, inkább átszökik a Dunán a csehekhez, mondom neki, ez nem fair eljárás, önként jelentkezett, mert féltette egzisztenciáját, mert amikor lőnek, nem illik elhagyni a helyét. Később ez is vád volt ellenem. Demokratának lenni – többek között – annyit is tesz, mint elhinni azt, hogy a többi ember is méltó Isten képmására.

szept. 20. 1922

A Szt. Háromságot úgy képzelem el, hogy: Én vagyok a közepén, a végtelen nagyban vagyok én a parány, én világrendszerem és én bennem van a világegyeteme egy végtelen parányinak. Az is Én vagyok, Én is Én vagyok és Ő, a nagy Ő is Én vagyok. Most keresem lelki utakon a kontaktust. Érzem, hogy megvan, beszélek Ővele, Istennel, és beszél velem ő – Istenével.

A nagy makrokozmosz, akiben Világok vannak, éppen úgy egység, mint én.

Feller [...] és börzeügynök Pesten, meséli, az Abbáziában áll és cigarettázik, egyszerre csak jön Béla és tüzet kért tőle, megköszöni, elmotorozik, ő, Feller, kocsiba ül és megparancsolja a kocsisnak, kerülőutakon járjon, hogy nyoma vesszen.

Egyébként azt mondta F., hogy Pesten teljes rend és jogbiztonság. Képeimnek egy fotóját kértem, hogy vinné Bécsbe Jászinak,²¹ ha netalán félné, mondom – oh, dehogy, miért félnék, mondá Ő, én nem félek, miért, de meg aztán amúgy jó emberem is van Bécsben, akik szívesen elviszik.

Teljes jogrend van! Tairára kiróttak 1.200.000 korona adót, kiegyezett 65.000 kban.

Van itt egy M. nevű igen előkelő gyárvezetésben élő magyar. Kedves, szíves ember, bár zsidó, nem néz ki annak, s így a követség vele közvetlenebb pajtáságot tart, mint a többi gazdag, de zsidósabb jellegűekkel, nyilván Bangha páter²² könyvét²³ olvasta, mondván, a baj a 48-as forradalommal kezdődött, hogyha az nem lett volna, Magyarország már 48-ban bekapcsolódott volna a nemzetközi életbe és a Bach korszak vissza nem tartotta volna, akkor így, úgy stb. Persze nem a Habsburgok, hanem Kossuth volt mindennek az oka. Előkelő igazgatója egy nagyvállalatnak, különben kedves, jó fiú s nagyon aranyos felesége és három jánya van.

²¹ Jászi Oszkár (1875–1957), társadalomtudós, szerkesztő, politikus, a polgári radikális mozgalom vezetője, Kernstok közeli barátja.

²² Bangha Béla (1880–1940), jezsuita szerzetes, szerkesztő, író, a Mária Kongregáció irányítója. 1912-től a *Magyar Kultúra* alapítószerkesztője. 1917-ben létrehozta a katolikus sajtó irányítására a Központi Sajtóvállalatot.

²³ Bangha Béla: *Magyarország újjáépítése és a kereszténység*. Budapest, 1920.

30/VIII.

New Yorkból megjött Nadelmann, a szobrász, valamikor Párisban jöttem össze vele.²⁴ Nagyon figyelmes és kedves volt, felesége egy amerikai nő, a jól nevelt, gazdag és világot járt nők tartózkodó és mégis közvetlen szíves modorával. Urát nagyon szereti és még azt sem engedte meg, hogy egy pohár sört igyék, dacára, hogy egészséges a fiú, mint a makk. Kimentünk a nagy tiltakozó nagygyűlést (Erzberger halála után²⁵) megnézni, rengeteg ember a Friedrich str.-tól a Lustgarten a Monbijou str.-ig egy hullámzó embertömeg és hallatlan fegyvelmezett. A járdák szabadok, újságot árulnak, egy csinos nő a *Freie Arbeit*et kiáltja ki furcsa hangsúllyal mondván: Anarchistische Wochenschrift.²⁶

Japánok hemzsegek, kíváncsi nép, töri magát mindegyik a szónok felé. Érdekes a sok ősz ember, úgy látszik még a régi bebeli²⁷ társaságból valók. De sok polgár is van, a Centrum²⁸ is kihozta embereit. N.-nak nagyon imponált a dolog, nekem is, de hát az isten tudja, otthon is volt már sokszor sok ember együtt s a végén mi lett belőle. Emlékszem, a kommün első napjaiban megyek a Szabadság tér felé, ömlenek vissza az emberek, Szamuely „minden a tiétek” beszéde után²⁹ az emberek boldogok és nevetők és két jól öltözött ifjú lelkesedve magyarázza egy nőnek, ezentúl a [férfiak is] főzni fognak. Lehet, hogy ugyanaz a két ifjú ma ébredő.

[...] Tegnap beszéltem egy orosz kereskedővel. Párisból jött, megy Galacba. Mondja Benes, Pasics, Ionescu Párisban vannak, nagy tárgyalások.³⁰ Mi lesz? Magyarország megszállása? – Lehet, fájdalom, nincs más hátra, az antant missziók nagyra nevelt protegái – örök szégyene Angliának – rabló és gyilkos úrék most, hogy úgy

²⁴ Elie Nadelmann (1882 v. 1885–1946), lengyel származású szobrász. Párisban majd New Yorkban élt. Kernstok 1894 és 1896 között a párizsi Julian Akadémián tanult, de 1906-ban, majd 1907–1908-ban ismét Párisban találjuk.

²⁵ Mathias Erzberger (1875–1921). A Deutsche Zentrumsparthei (Keresztény Centrumpárt) balszárnyának vezetője volt, neki kellett aláírnia a compiégne-i fegyverszünetet, amiért 1921. augusztus 6-án anarchisták meggyilkolták.

²⁶ Anarchista hetilap.

²⁷ August Bebel (1840–1913), szociáldemokrata politikus, a Sozialdemokratische Arbeiterparthei (Deutschland) megalapítója.

²⁸ Deutsche Zentrumsparthei (Keresztény Centrumpárt), konzervatív, kereszténydemokrata párt 1871–1947 között.

²⁹ A Tanácskormány kikiáltását követően 1919. március 23-án az Országháztéren tartott nagygyűlésről van szó, ahol Szamuely is felszólalt. A tér dekorációját Kernstok tervezte. Ld. Dévényi Iván: *Kernstok*. Budapest, 1970. 19.

³⁰ Célzás a párizsi békerendszer fenntartására és Magyarország elszigetelésére, az 1920–1922 között Páris és Róma hathatós támogatásával létrehozott Kisantra, melyet Eduard Benes (1884–1948) csehszlovák, Take Ionescu (1858–1922) román és Nikola Pasič (1846–1926) szerb külügyminiszter, illetve miniszterelnök tárgyalásai előzték meg.

mint a többi zsidót az országot is megbotozták, kifosztották, – megölik és bele a Dunába. Hazaffyak!

Másképpen, mint megszállással, nehezen megy, pedig a fejlődő, haladó emberiség érdeke kívánja, hogy ez a sötét középkor elmúljon. A haladó társadalmak nem vetik ugyan meg a pia fraus-t,³¹ de azt az együgyű, hazudozó, gyalázkodó, gyáva, jellemtelen, zsebmetsző orgyilkos módot, azt nem tűrhetik. A világot sokáig nem lehet az orránál vezetni. A reakció ugyan mindent eltűrne, de ez a század nem az övék, ők buknak és a ballonból első ballasztnak Horthyék potyognak az úrbe. Mit fognak otthoni magyarjaink szólni, már látjuk az *Az Estet*: „véres, szörnyű álból ébredtünk” – pedig ő a leggonoszabb bitang. Hogy támadta Janit,³² hogy szidta az októbristákat, hogy uszított és lelkesedett a megvert Kun Béláért, hogy ünnepelte a nemes tengerészt, hogy üdvözölte Bokányi,³³ Ágoston³⁴ halálos ítéletét! Hát emberek ezek! – Szörnyű ország! – aljas emberek, rongy ifjúság, de már a Bach-i időkben is megírták.... lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága!.* Azt a meddő fát át kell ojtani, az lehet, hogy jó lesz, mert eddig valahányszor nemes ojtvány került oda, mindig nemes gyümölcsöt termett. Jó az a fa, csak rosszak a kertészei.

* Pedig, ha egy kicsit gondolkodnának ezek az opportunisták, láthatnák, hogy ez a harmadik Habsburg reakció Horthyval nem sikerült úgy, mint Lipót–Caraffáé, vagy Ferenc József–Haynau, nem a német-római birodalom, de nem is Ausztria császára VI. Károly! De meg Miklós cár és a szörnyű kémei helyett Lenin ül Moszkvában és Frigyes Vilmos helyett Ebert,³⁵ és a kisantant is itt van és egyszóval nem lehet, ha tudnák szegények milyen rom az üzlet, már sietnének kijózanodni.

[...] Aljas és apolitikus a polgárság, csak az üzlet, az az egyetlen hite és ideológiája: el kell, hogy pusztuljon.

Bató Jóska³⁶ különben kedves dolgot mesélt a magyar gyilkosok egyik vezérééről. Hogy a soproni heccek rendezik és Ostenburgról³⁷ is szó esik, mondja Jóska, az

³¹ kegyes hazugság

³² Hock János.

³³ Bokányi Dezső (1871–1940), szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság idején munkaügyi népbiztos. 1920 decemberében a népbiztos perben halálra ítélték. Fogolycserével került a Szovjetunióba 1922-ben.

³⁴ Ágoston Péter (1874–1925), jogász, egyetemi magántanár. Polgári radikális, majd szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság idején külügyi népbiztos helyettes. 1919. augusztus 1-től a Peidl-kormány külügyminisztere. 1920 decemberében a népbiztos perben halálra ítélték. Fogolycserével került a Szovjetunióba 1922-ben, innen 1924-ben Londonba, majd Párizsba ment.

³⁵ Friedrich Ebert (1871–1925), szociáldemokrata politikus, 1919–1925 között Németország első köztársasági elnöke.

³⁶ Bató József (1888–1966), festő.

³⁷ Ostenburg-Moravek Gyula (1884–1944), hivatásos katonatiszt. Horthy Miklós egyik leghírhedtebb különítményese. Tiszti különítményének tagjai ölték meg Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a *Népszava*

Kernstok Károly és felesége,
kutyájukkal, 1917 júniusában. Felvétel
Horváth Béla hagyatékából, MTA
Művészettörténeti Kutatóintézet,
Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

J, aki jogász, ír a római nők jogairól és házassági szerződésekről. N, aki gazda, ír a Duna halairól, különösen a márnáról és compóról – itt megjegyzi, ez azért van, mert ezt a két halat a fene sem ösmeri, s így ez nagyon fog imponálni. – Nekem a festésről általában és mint olyanról kellett írnom. – De volt még egy ilyen bolond, azt Komáromi Böngér Pistának hívták, szintén főhadnagy. Ezzel Munkácson találkoztam fegyvergyakorlaton, mint reserv. főhadnagy. Egyszer a lövöldébe mentünk tábori lövészetre. Meg kell jegyeznem, hogy a munkácsi ezredben igen sok zsidó – ortodox zsidó – legénység volt. Étkezésnél nagy kiabálást hallok a lövölde melletti erdőből. Odaszaladok, hát K. B. Pista egy nagy kanállal tölti a gulyást egy legény bakába, akit négy altiszt tartott a földre szorítva. Bűdös zsidó, egyél a ki... kóser istenedet. Én magamból kikelve (ebből még nagy hecc lett, s csak azért simult el, mert akkor a kaszinó részére festettem az ezredet) szólok rája, amiért a szegény megkínzott zsidó

ő Polichinelle mosolyával, a Moravek Gyuszi nálunk szolgált a 24-es jägereknél³⁸, nagyon elegáns tiszt volt, kitűnő kaszárnya kiképző. Kérdém: okos? intelligens? – nem, lármás, nagyhangú és jelentéktelen, sőt ostoba. A frontról egykettőre eltűnt még 14 szeptemberben, s csak egy vagy két év múlva jött oda vissza teli dekorációval, az első ütközet előtt eltűnt, másnap találják meg egy erdőben, átlótt vádlival, (mondja Jóska, ez egész tisztikar meg volt róla győződve, hogy azt a kis horzsolást maga okozta). [...] Ilyen bolond és pimasz egy ember kire 120 többnyire 22–24 éves komoly és önérzetes embert bízott a haza, hogy tisztékké neveljék.

Ez a bolond egyszer a tisztiiskolában, azért, hogy ő „aki jó társaságba volt járandó”, ott mindenről tudjon a „nőekkel” beszélni (ezt emelt hangon mondta) elrendeli: „hogy az önkéntesek akik szakképzettek kell, hogy legyenek, mert hisz kész gazdák és mérnökök is vannak, sőt túlnyomóan közöttük – a következőket.

X ír a villamosságról és a mágnesességről,

újságíróit. 1921. augusztus 28-án megtagadta Sopron kiürítését, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a város végül Magyarország része maradjon. Részt vett IV. Károly kétszeri visszatérésének megszervezésében. 1932-ben megalapította a Magyar Országos Fasiszta Pártot.

³⁸ vadászoknál

arra használ fel, hogy lerázza az altiszteket magáról, átölelte a lábaimat s könnyezve kért, Herr Leutnant leben schützen sie mich oder ich starb.³⁹ Hát ilyenek voltak nagyjából. Legfőbb tudományuk a Verordnungsblatt,⁴⁰ ivás és egy kaszinós lány révén az adósságtól való szabadulás. Egyéb gondjuk nem volt. Persze, hogy akadt közöttük derék, emberséges, sőt kulturált ember is, az egyik Stromfeld Aurél,⁴¹ a másik SpillenberGabi, ez utóbbi aztán halálra kártyázta magát, [...]

A múltkori nagy republikánus tüntetésről azt írják a polgári lapok, hogy az 500.000-ek tüntetése, a jobboldaliak, hogy 170.000 voltak. Miért nem egyeznek meg egy megközelítő számban, csak a sajtó szavahihetőségét rontja, azaz dehogyis rontja, dehogyis. Az emberek olyan gyerekek, hogy nekik az igazság, a tárgyiasság nem is kell, elég ha fontoskodni vagy borzalmat kelteni foglalkoztatják őket s így pirulában, színes ostyában beveszik a legnagyobb mérget, a legnagyobb hülyeséget, a legnagyobb ganajt. Erzbergerről pld. Helfferich⁴² azt mondja, Németország leggonoszabb bitangja, családja, Wirth birodalmi kancellár⁴³ a temetésen mondott igen szép beszédében a német nép legnagyobb hősnének mondta, aki megmentette a német nép egységét, és amit még Bismarck sem tudott a győzelem után, ő megteremtette a szörnyű összeomlás után a német posta, a német vasutak egységét, amivel összéb hozta ezt a háború végén széjjeltagolt nemzetet. Na már most ez a két úr egyformán kényes privát becsületére, privát szavahihetőségére, egyforma művelődési múltja van, egyforma jogérzésre mutat, egy és ugyanazon a fórumon dolgozik és mégis milyen más ítélettel [...]

Archipenko⁴⁴ szörnyű fantáziátlan gondolat- és formaszerkesztése már nem győz meg senkit, engem eddig sem. Tegnap voltam egy tehetséges fiatal német szobrász műtermében, Herbert Garbe,⁴⁵ azóta a Blaue Reiter-től eljutott a Miló-i Vénuszhoz. Nem mondom, hogy görög, de érzi, hogy a statikai, ekvilibrisztikus, a harmonikus milyen fontos, s lám, még az expresszióknak torzított hangsúlyozása kiérzik dolgaiból, de van egy torzója és egy táncosnője, ahol örömmel fedezi fel az egyensúly jelentőségét, az individuális forma szépségét és gazdagságát a modellnél.

³⁹ Hadnagy úr, mentsen meg, különben végem.

⁴⁰ szolgálati szabályzat

⁴¹ Stromfeld Aurél (1878–1927), vezérezredes, az Osztrák–Magyar Monarchia vezérkari tisztje. A Tanácsköztársaság idején a Magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. Nagy szerepe volt a cseh és román csapatok előrenyomulásának megállításában. A Clemenceau-jegyzék elfogadása után lemondott. 1920-ban börtönbüntetésre ítélték, 1921-ben szabadult.

⁴² Karl Helfferich (1872–1924), közigazdász, politikus. A Deutsch-Nationale Volkspartei (Német Nemzeti Néppárt) vezetője, a Weimari Köztársaság ellenfele volt.

⁴³ Karl Josph Wirth (1879–1956), a Keresztény Centrumpart egyik vezetője, a 1921–1922-ben kancellár.

⁴⁴ Alexander Archipenko (1887–1964), ukrán származású amerikai szobrász.

⁴⁵ Herbert Garbe (1888–1945), német szobrász.

Milyen unalmasan eklektikusak a japánok, unom Hokusait,⁴⁶ Utamarót⁴⁷ Láttam egy kínai metszetet, Ching-Lunak hívták a festőjét. A *halász* a címe, egy nagy szikla mögül surran elő a csónak, elől áll a halász, hálóját dobásra tartva, a fej, az alak, a lábak egy bizonyos egy-emberéi, a csónak vége még a szikla mögött, s a csónakot csákljáról tolja egy másik, a képen csak félig látszik, éppen, amint előbukkan. A háttérben jelzett lombok is folyondárok. Valeurben a tért vékony hajszállal rajzolva, jelezve, hogy összeesik a háttér tónusával, a ruhák vastagabban és tényleg elválnak, sajátos valeur szépséget ad mindez, telítve a megfigyelt ember sajátosságaival. Az egészen a természet megfigyelt formáin túl egy csodás nyugalom és harmónia lelki összessége. Biztos, hogy festőjének nem önnön ügyessége, de élménye adott gyönyörűséget.

Furcsák a német nők, most fegyelmezettségből érzékiek. Legalábbis úgy tesznek. Hisz azt hirdeti nekik író, kabaré, színház, rajz, heti folyóirat illusztrálva, mozi – minden. De valahogy nem tudják. A német lélek fegyelemszükségére jellemző apróság, egy éve, hogy történt, a *Raketaból* éjjel kijövet. Előtte két, még zöld (novemberben volt) babérfa, egy pityókás úr állt előttük és botjával egyenként veri le a leveleket, s hajtogatja minden ütéssel: wisst ihr den nicht, das ihr in Preussen seid, hier fällt das Laub zu dieser Zeit hereinst.⁴⁸

Ma meglátogatott Csuki Margit, jól néz ki, megfiatalodott, az északi tengertől jött. Első szava: Stoki, maga sohasem mehet haza, nemcsak politikai okokból, hanem mert nincs otthon egy ember, akivel egy szót tudna beszélni, akinek a maga képei kellenének. No nem baj, mondom, kell megint olyan levegőt teremteni, amelyiknek az kelleni fog. Ezt a vidéki bérlő és szolgabíró társaságot majd visszatereljük jászla mellé, azaz oda sem. Pusztuljon el, ha nem a korába való. Vadak menjenek a Tanganyikához – azaz hogyha a dolgot mérlegelem, azoktól a jámbor Vanyamveziktől⁴⁹ bocsánatot kell kérnem, olyan hatalmas és szép háziiparuk és művészetük van. Itt kell csak elmenni a Völkerkunde Museumba – amilyenről a Hallereknek,⁵⁰ Patacichoknak, Budavaryaknak⁵¹ még fogalmuk sincs.

Apropó Haller, Huszár⁵² és még egy bitang, nem t'om hogyan hívják, Frankfurtban a nép csúnyán megkergette őket. Otthon erről nem írnak, de arról sem, hogy Ostenburg Sopronban garázdálkodik. Nem azért nem írnak, mert a cenzúra nem

⁴⁶ Katsushika Hokusai (1760-1849), japán festő és fametsző.

⁴⁷ Kitagawa Utamaro (1753-1806), japán festő és fametsző.

⁴⁸ Nem tudjátok, hogy Poroszországban vagytok, itt már ilyenkor lehull a lomb!

⁴⁹ Helyesen: Nyamwezi. – a Tanganyika tó belső oldalán élő nép.

⁵⁰ Haller István (1880-1964), hírlapíró, lapszerkesztő, a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja elnöke. A Huszár-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere.

⁵¹ Budavary László (1889-1962), tanár. Az Ébredő Magyarok Országos Egyesületének alelnöke 1920-1930 között.

⁵² Huszár Károly (1882-1941), néptanító, keresztény néppárti politikus. 1919. november 24. –1920. március 15. között miniszterelnök. 1922-1928 között a nemzetgyűlés első, illetve második elnöke, utóbb a képviselőház első elnöke.

engedné, hanem mert a sajtónk is ébredő. Abba a szifiliszbe csak higanynak lehet hazamenni, másképpen, én is úgy látom, nem.

Mi itt egy bizonyos distanciából látjuk az eseményeket, látjuk, hogy az egész magyar sajtó a Népszavát és a Világot kivéve, milyen aljasul hazudik Horthy érdekében, s milyen egységes nézet nélküliek a reakciók. Olyan buták, hogy azt hiszik, nekik mindent szabad. Pedig kis népeknek nem szabad az, ami a nagy népeknek megengedett. Az U. S. A. sajtó is hazudik mesterin, a franciáról nem is szólva, ezek egy bizonyos imperialista Machtpolitikát⁵³ folytató osztálynak, azaz jobban mondva a hatalmon lévő csoportnak a céltudatos eszközei, amelyhez ideig-óráig megvan az egyéb hatalmi tényező is, de mit akar az a gilisza Horthy, elhagyatva, egy barát nélkül, (tudom, a világ reakciója támogatja) elnyomorodott néppel, egy pár kalandorral – nem lehet csak hazudni, kis népnek becsület kell, munka kell, kultúra kell, akkor még megbecsülhetik, akkor még nagyon fontos és tisztelt tagja lehet a népek összességének, de fegyverrel, machiavellisztikus hazugságokkal, ezt a farkasnak lehet, de a bárányt ilyenkor hamarosan megeszik.

[...] Duhaj italozás, kártya és egyéb az csak maradjon meg az úri osztály privilégiuma, de egy rendes lakás és szoba, ahol nyugodtan lehet dolgozni, ahol egy rendben tartott szép könyvtár van, nemes képek vagy fotói, az ízlést nem bántó bútorok, a higiénia díszes kellékei, e nélkül egy népvészért el sem tudok képzelni, nem merném a milliók jólétét, jövőjét olyan emberre bízni, akinek ennyi szükséglete nincs. Én ugyanis olyan ember jellemében sem hiszek, akinek nem kell a jó könyv (sőt a karbantartott könyvtár, ha néptribun), aki nem tud disztinválni az igen jó és igen rossz képek között, aki nem vágyja meg a mindennapi fürdést, aki nem szeret jobban egy jó darab bútort, mint egy puhafa másolatot vagy Thonet széket. Otthon-talan emberek vagy szertelenek, vagy jobbagylelkűek, egy új világ szervezésére nem valók. Forradalmasítani, az más. Ajánlom a pesti szociknak, nézzék meg Hilferding⁵⁴ lakását, igen nemes bútorok, tág szobák, jó szőnyegek, képek, kitűnő könyvtár, szép kilátás a dolgozókból a Spree partjára. Ez az ember akadályozta meg a hallei kongresszuson⁵⁵ Zinovjevvel szemben a német polgárháborút, ez az ember Moszkva ellen fordult, s ezzel megakadályozta a reakció győzelmét. [...]

Hallom (Fazekas Isey Imre⁵⁶ mondta) Vanczák⁵⁷ egy egyszoba-konyhás szobában lakik, végzetes nyomorban. Ez szégyene a magyar mozgalomnak, de oka annak,

⁵³ erőpolitika

⁵⁴ Rudolf Hilferding (1877–1941), orvos, közgazdász, szociáldemokrata politikus.

⁵⁵ Zinovjev a Komintern képviselője a német szociáldemokraták Halléban rendezett kongresszusán 1920 októberében feltételeket támasztott a szociáldemokratákkal szemben. Hilferding azonban elutasította a bolsevik pártiktatúrát jelentő beavatkozást.

⁵⁶ Fazekas Imre (1887–1949), író, újságíró. 1922-től a *Pesti Hírlap* berlini tudósítója. 1927–1928-ban Hollywoodban filmforgatókönyveket írt. Hazatérése után az *Est-lapok* munkatársa volt.

⁵⁷ Vanczák János (1870–1932), 1905–1920 között a Magyar Vas- és Fémmunkások Országos Szövetségé-

hogy miért van a munkásmozgalomnak olyan kevés lendülete. Ez a másik véglet, és a jobbágy és alázatos érzések szülője, és a csöndes szenvedés, a lemondás levegője. – Horthyéknak más nem is kell. A reakciónak az ilyen munkásvezér az ideális. Ebert⁵⁸ köztársasági elnök feleségéről mondta Robert Jenő,⁵⁹ hogy egyszer a színházdirektorokat hívta teára az elnöki palotába, Ebertné fogadta őket annyi disztinált emberi méltósággal és kedves közvetlenséggel, hogy mindannyiukat egyszerre lefegyverezte – pedig nem azzal a hangulattal mentek oda. Ha egész nap edényeket mosogatna, bizonyosan nem tudná úgy képviselni a német szociális republikát, s bizonyára gúny és tréfa tárgya lenne azok előtt a körök előtt, akik olyan szívesen temetnék el a köztársaságot.

Lehet azonban, hogy Magyarországon, ahol mindenki hazudik, mindenki rágalmaz, mindenki csal, mindenki korrump, ott egy oppozicionális⁶⁰ pártnak ösztönös szüksége az ilyen puritanizmus. Möglich's⁶¹ „A gondviselés útjai kiszámíthatatlanok”, mondja Anatole France önfegyelmű barátja, mikor mint Putifárné Józsefje, menekült egy angyaltól, s az az emeletéről az éjjeliedény tartalmát önti búcsúzóul a nyakába.

4én

Tegnap Cs. Margittal⁶² találkoztam, kis japáni pincsije mindig mellette, nagyon megbecsüli a Katit, Csinszka mikor Márffyhoz ment, adta neki, Csinszka pedig Adytól kapta házasságuk idejében. Ez a Margit mindig szerette a kutyaórt. Mikor az ura Viktor még Veigelsberg⁶³ volt és nem Véghelyi, akkor leánynevet használta a bélai Steint és németül v. Stein. Historia már [...].

S így mint v. Stein igen junckerül hatott. Fényes Dolfi⁶⁴ ezt a nevet találta ki rája, mesélte, hogy Nizzában a kis Péterkét⁶⁵ aki már kereszténynek született, a mama a sétányon mindig saját kezűleg pisáltatta meg, lehetőleg, hogy sokan lássák.

Különben kedves és jó nő ez a Margit, egyik szeretetreméltó és lelkes lipótvárosbeli híve és propagálója volt az 1910-14 években minden irodalmi, politikai és mű-

---

nek. 1918-1919-ben a Budapesti Munkástanács egyik elnöke. A Tanácsköztársaság idején a szakszervezeti vezetők csoportjának, majd az egyesült párt ellenőrzőbizottságának tagja. 1920-tól 1926-ig a *Népszava* szerkesztője, 1922-1932 között országgyűlési képviselő.

⁵⁸ Friedrich Ebert (1871-1925), szociáldemokrata politikus, 1919-1925 között Németország első köztársasági elnöke.

⁵⁹ Róbert (Kovács) Jenő (1877-1949 után), ügyvéd. Berliini és bécsi színháztulajdonos, illetve igazgató.

⁶⁰ ellenzéki

⁶¹ Ez lehetséges!

⁶² Csukiné, Véghelyi Viktor felesége.

⁶³ Véghelyi (Veigelsberg) Viktor, Ignó testvére. 1918-ban földművelési államtitkár volt.

⁶⁴ Fényes Adolf (1867-1945), festő, a Szolnoki művésztelep alapító tagja.

⁶⁵ Véghelyi Péter (1908-1986), orvos, gyermekgyógyász, Véghelyi Viktor fia.

vészi moderneknek. Megfordult nála Ady, Jászi, Lukács Gyuri, Fényes Dolfi, Márffy, Lesznai Anna s mások. – 1923) most úgy hallok, lezüllött az ébredőig.⁶⁶

Pufiékkel,⁶⁷ Fazekas Imréékkel voltam a moziban. Asta⁶⁸ játszott egy csapnivaló rossz német filmben. Hogy ezek a német mesélő filmek milyen aljasul rosszak. Ötlettelenség, formátlanok, s a nagy színészek milyen manequinek emellett a nagyszerű Asta Nielsen mellett. Ez az asszony már nem fiatal, de ahogy pld. egy orgonacsokornak megéreztetni azt, hogy Ő még szerelmes, ez olyan mesteri és szép, hogy a Tolsztoj szerelmes nőalakjainak a tolsztoji művészetét érzékelteti. Milyen üres affektálás mellette a Wegener⁶⁹ és a többi férfi és női szereplőkről nem is beszélek. A film itt ma ugyanazt a kort éli, amit a német festés a múlt század végén, a Piloty – Wenner – Hodler-féle antiművészeti kort. Hodler⁷⁰ ugyanis, bár svájci, s bár csak franciául beszél előszeretettel, ugyan tipikusan német az ő mesélő, érzelő, pátosz-talan, azaz hamis pátosú, spekulatív természet és történelem epikus kísértetivel, azaz németje a wilhelmiánus németiségnek. Oh, Te csodás Dürer és kortársaid, ne vegyétek ezt tőlem rossz néven, és ne értsetek félre. De tényleg a latin, s különösen a XX. századi francia, formát és színeket észlelő vízióhoz semmi köze nincs Hodlernek. Az amerikai filmek is együgyűek, pincérek, akik kirántják a széket a csúnya nők alól. Csirkék, amik elrepülnek a tálból, nyúlpecsenye, amelyik mire a vendég elé kerül, a tartóbúra alatt átváltozik macskává. Azokban van valami hihetetlen akrobatikus mutatvány, ami kárpótol a butaságért. [...]

Tegnap este még bementem K. E. M. hoz, barátnője egy kissé már viharvert színésznő volt nála, aki előszeretettel mutogatta meztelen lábait és combjait. Tudja, hogy magyar vagyok, rögtön elkezdett magyaros és csikoschos akcentussal beszélni, elmondja, hogy ő járt egy színtársulattal Budapesten és a Balkánon 916–17-ben és az Olympos inneni oldalán, s így nagy melegséggel beszélt rólunk. Különös, milyen sajátos romantikát ad mindaz, ami arrafelé banális; éjjeli zenét kapott, s a muzsika jött és távozta hajnal 3 óra felé lázalmából keltette, ma is egy élmény számára. És felejthetetlen volt, mint mondja, megérkezése Pestre, egyedül érkezett, a truppja másnap jött. Senki a pályaudvaron németül nem beszélt, sok poggyásza volt, éjjel volt, s csak egyetlen autó állt és egy kamáslis úr, akiről nem lehetett tudni, földesúr-e, sofőr vagy egy éjjeli kóbor – s mikor az látta, hogy milyen tehetetlenül áll ott ez a leány, hozzálép, udvariasan felajánlja kocsiját. Beleülnek, végigjárnak húsz szállodát, seholy szoba, végre egy piszkos kis helyen elhelyezi (azt mondja, szörnyű sok volt a poloska), elbúcsúzik tőle, ő – a leány, nagy zavarban van, s kérdi, ugyan hogyan hálálná meg a szívességét, mire a gavallér csak egy kézcsókot kér jutalmul.

⁶⁶ Későbbi bejegyzés.

⁶⁷ Huszár Károly (1884–1940), színész. 1920–1923 között többnyire Berlinben dolgozott Karl Huszar néven.

⁶⁸ Asta Nielsen (1881–1972), dán filmszínésznő.

⁶⁹ Paul Wegener (1874–1948), német színész, író, expresszionista filmművész.

⁷⁰ Ferdinand Hodler (1853–1918), svájci szecessziós festő.

Hát azt mondja a hölgy, ilyesmire egy német soha nem lenne képes. Ez igaz, de azt hiszem arra sem, amire Bibó, Prónayék,⁷¹ azaz ölni ez is tud, sőt vérengző nép és hallatlanul kemény, de ugyanakkor mindent felülmúlóan tisztességes, s azt, hogy egyik kezével rabolni a polgárt, a másikkal ölni, azt ma itt senki sem tenné meg olyan erős ebben a⁷²

*(1923) Azóta lényegesen megváltozott az események hatása alatt a véleményem, bizonyára gyilkos itt is van, de itt is ugyanabból a társadalmi és kultúrrétegből kerültek ki, mint otthon. Lemaradt tisztcskék, magas állású államhivatalnokok gyerekei. A kadett-iskola és az egyetemek: ez a melegágya ennek a bandita ifjúságnak. Most olvasom annak a müncheni Reichswehr⁷³ tisztnek a vallomását, aki megostromolta azt a házat, ahol Ludendorff⁷⁴ evett Hitlerékkal, hogy mikor behatolt a szobába, a földön fekvő taláta Ludendorffot, azt hitte halott, megilletődve hajlik föléje, mire L. felkel, kutyabaja, csak a lövések elől helyezte magát biztonságba. Pedig egy nappal a puccskíséret előtt de hangosan hirdették: győzni vagy meghalni. Ja, ez nem volt olyan bombensicher⁷⁵ mint az Obersten Heeresleitung⁷⁶ palotája. Igen, igen, gyávák ezek az urak, Magyarországon majd akkor fog ez róluk kiderülni, ha majd Horthyéknak kell elbújniok. De csúnya lesz az a sok hős, gyilkos.

[...]népben az erkölcsi intaktság. A háborúban loptak, az igaz, amit csak el lehetett venni azt elvitték, de az a háború volt. A fiam is hozott magával egy patikából hashajtó pirulákat, azt mondta, ő nem lett volna képes mást elvinni, de olyan volt a levegő, hogy valamit kellett vinni.

Héjjas,⁷⁷ Bibó, Prónayak sehol sem elképzelhetők. Ezek közönséges bakonyi alakok és még az olasz zsványok népieskedő romantikája sincs meg bennük, de Rózsa Sándoré sem. Ezek buta és stílusnélküli emberek, mert közönséges rablógyilkosok s így a szegénylegény stílusa hiányzik - de hiányzik a hős stílusa is, mert lopni és

⁷¹ Bibó Dénes főhadnagy, különítményes. Prónay Pál (1874–1946) százados, Horthy egyik hírhedt különítményese. Tevékenyen részt vett a nyugat-magyarországi felkelés kiobbantásában és IV. Károly hazatérésének előkészítésében. 1921-ben félreállították. Ostenburg-Moravek Gyulával megalakította a Magyar Fasiszta Pártot.

⁷² Későbbi bejegyzés.

⁷³ A német fegyveres erők hivatalos neve 1920 után.

⁷⁴ Erich Ludendorff (1865–1937), az I. világháború egyik vezető német tábornoka. 1923-ban részt vett a Weimari Köztársaság ellen szervezett ún. Sörpuccsban. Hitler egyik közeli munkatársa, de hóbortjai miatt a háttérbe kell vonulnia.

⁷⁵ bombabiztos

⁷⁶ Legfelsőbb hadvezetés.

⁷⁷ Héjjas Iván (1890–1950), katonatiszt. A Kecskemét környéki fehérterror egyik szervezője és vezetője. Részt vett a nyugat-magyarországi felkelésben. 1926-ban országgyűlési képviselő lett. Később a Kereskedelmi Minisztérium miniszteri osztálytanácsosa. Egyetemi magántanár. 1944-ben előbb Németországba, majd Spanyolországba ment.

rabolni az stíltelen – leginkább is a post Bayard⁷⁸ korban, és különösen nem illik kereszties lovagoknak a XX. században. De à propos az ország lelke. Hallom, hogy egy Zlinszky István⁷⁹ nevű úr is szörnyű erkölcsbírája minden Freisinnnek.⁸⁰ Ez érdekes, ez az úr valaha Nyergesen képviselő volt, egy teljesen műveletlen, lelkiismeretlen és ostoba ember, aki valami adóhivatali iktató volt – én ugyanis a demokráciát úgy gondolom, hogy egy ország legjobb szellemi, szervező és dolgozó emberei legyenek a vezetők, nem pedig a véletlen vagy a nagy száj lovagjai. A borozó pajtása (híres erős ember vala ő) Sacelláry Györgynek⁸¹ és Törleynek,⁸² Törley és Sz. sógorok,⁸³ Sz. Dorogon képviselő, Sz. és Törley összevesznek, jön a választás, Törley kiszorítani akarja sógorát, fellépteti és pénzeli ellene Zlinszkyt. A koalíciós választás idején

Zlinszkyt megválasztják Apponyi programmal. Idő múlik, Zlinszky a magyar képviselőház alelnöke, ugyanabban a képviselőházban, amelyekben Jászi Oszkár még helyet sem kapott. Hát nem kellett ennek az országnak elbuknia?! A legostobább svihákok kerültek élére, legjobb és bölcsőbb fiai lenézett senkik, tanításaik falra hányt borsó, egy ország, amelyeknek olyan volt a körülménye, hogy mindig a legsilányabb és haszontalanabb emberek irányíthatták a sorsát, egy olyan országnak végig kell csinálnia a katasztrófákat, addig míg észbe kap, vagy amíg a nyomor és kétségbeesés el nem veszi az esztét. Ma rettenetes a sorsa, minden valamirevaló ember otthagya. Rio de Janeiróból is hallom, hogy ott magyar tanárok vannak az egyetemen. Unokaöcsém írt onnan, ez a jó fiú, ki vagy 12 éve ment oda ki, azt írja, hogy megvan jól, de nem szerencsés, mert az európai ember abban az érzelem és hangulat nélküli levegőben megfullad. Ezt írja Hartmann Artúr,⁸⁴ a muzsikusz is, aki New Yorkban született már s ott házasodott meg, hogy nem bírja ki ezt az Amerikát, utálja és gyűlöli, s nagyon vágyik vissza az óhazába, s vágyik Pestre valami állásba az Operához, szegény fiú, ha tudná, mi van Pesten, hogy ott bizony a legvidékibb vidék, a futóhomok öntötte el Pest művészetét. Ahol még ma is a legjobb társaságban, ha valaki Ady nevét ejti ki, az emberek vagy megbotránkoznak, vagy bárgyún hallgatnak, vagy amint éppen tegnap mesélte el V. Margit:⁸⁵ Keszt-

⁷⁸ A Bayard városában született Pierre du Terrail francia lovag neve, akit hőstettei miatt „félelem és gáncs nélküli lovag”-nak neveztek.

⁷⁹ Zlinszky István (1875–1961), jogász, 1919 után a dorogi körzet 1927–1932 között a paksi körzet kormánypárti országgyűlési képviselője.

⁸⁰ Szabadelvűség, szabadgondolkodás.

⁸¹ ifj. Sacelláry György (1856–?) országgyűlési képviselő, 1884-ben magyar nemességet kapott.

⁸² Törley József (1858–1907) pezsgő gyáros, 1882-ben alapította budafoki üzemét.

⁸³ Törley József 1885-ben feleségül vette ifj. Sacelláry György nővérét Sacelláry Irént (1855–1925).

⁸⁴ Hartmann Artúr (1881–1956) hegedűművész. Claude Debussy barátja. Mátészalkán született, de szülei kivándoroltak s ő már hét éves korában fellépett Philadelphiában. Az 1900-as években Budapesten élt, többször szerepelt együtt Bartók Bélával, s fellépett a Lukács-villában is.

⁸⁵ Vészi Margit (1885–1961), újságíró, festő, grafikus. Vészi József sajtómágnás leánya. 1906-ban Molnár Ferenc felesége lett, de 1910-ben elváltak. Ady Endre róla írta a *Margita élni akar* c. művét. – Az Ady-

helyi Ernő⁸⁶ (ez valami banksíber, de valamikor zenekritikus volt, tehát ezen a jogen), mikor hallotta Ady nevét: leintette a társaságot, hogy ilyen kommunistával nem illik foglalkozni.

9/X.

[M...] mondja tegnap, hogy visszaadta a vizitet az itt átutazó Szerényinek⁸⁷ valamelyik szállóban. Beszélgetés közben Szerényi ~~emlék~~ hiszi a kurzus egy év alatt megbukik s akkor jön minden a legjobban. Mondja M. mindaddig, amíg Jászi nem irányítja a m. politikát, nem jön rendes kerékvágásba az. Itt megjegyzi, Ő nem ösmeri Jászit, de az én szavaimat ismételte. Szerényinek ott volt valami unokaöccse, egy 19–20 éves fiú, és felkél, kimegy a balkonra – dühösen, mintha meg akarna fulladni. Szt. azt mondja J. soha! Mikor búcsúznak visszajön a fiú, M. megfeddi, hogy mégsem illik ilyen indulatosnak lenni. Mondja a fiú, ön J.t dicsérte, az a bitang, aki a románoknak eladta a hazámat, ha annak a nevét hallom, elfut a méreg: ha hazajönne, én lőném le elsőnek. – Ez a horthysta ifjúság. Undorító állatok!

Pesten még mindig kommunista mindenki, aki nem tart velük a butaságban és gazságban. Én tényleg értem is ezeket a letört katonatiszteket, megrémült grófokat, emberevő papokat, jellemtelen, gaz zsidókat, hogy félnek minden olyan mentalitástól, ami az ő sötét birodalmukat veszélyezteti. Egy szabad szellemű társadalom, ahol a legjava gondolkodás otthonos, ahol a legjava művészetek adják a legfinomabb és legmélyebb lélekemóciókat az Istenség misztériumához, ahol a nagyobb kritika nem túri a penészüzleteket, ahol remény van egy fejlődő és fejlettebb új generációhoz. Egy ilyen környezet vagy elképzelés az szörnyű lehet az olyan gyáva bitangoknak mint Ostenburg vagy Héjjas vagy Prónay, az szörnyű lehet olyan Krisztustalan papoknak, mint a gyilkosságra uszító Prohászka vagy a kaszárnyát a templom helyett imádó Zadravecnek,⁸⁸ vagy olyan költőknek mint Pekár⁸⁹

---

kutatás szerint a vers „szimbolikus főalakját, Ottokárt, a festőt Kernstok, Czóbel és Czigány Dezső alakjából olvasztotta egybe Ady”. Ld. *Emlékezések Ady Endréről. IV.* Sajtó alá rend. Kovalovszky Miklós. Budapest, 1990. 428.

⁸⁶ Keszthelyi Ernő bankigazgató, 1916-ban magyar nemességet kapott rákosi előnévvel. Az Otthon kör pénztárnoka volt.

⁸⁷ Szerényi József (1861–1941), újságíró, politikus. 1920–1926-ban pártonkívüli képviselő, 1927-től felsőházi tag. A Népszövetségbe delegált magyar főmegbízott.

⁸⁸ Zadravec István (1884–1965), ferences szerzetes. 1907-től a Szeged-alsóvárosi ferences házfőnök. 1920-tól tábori püspök. 1928-ban lemondott, mert a Hadügyminisztérium cenzúrázni akarta beszédeit. Sokat tett rendtársaival az üldözött zsidók mentéséért. 1945 után kiteleptetik, élete utolsó éveit a zsámbéki plébánián töltötte.

⁸⁹ Pekár Gyula (1867–1937), író, országgyűlési képviselő, miniszter, az MTA tagja. A konzervatív irodalom egyik vezető egyénisége. 1920–1936 között a Petőfi Társaság elnöke, az irodalmi modernség

vagy Patacsi,⁹⁰ vagy olyan zsidóknak mint Ulmann,⁹¹ Krausz Simi,⁹² Stern,⁹³ Perényi,⁹⁴ Hegedüs Loránt.⁹⁵ Ezért kommunista ott mindenki, aki nem ők. Persze különbséget egy menseviki és egy bolseviki között ők nem tudnak, egy N.S.P.D.⁹⁶ és egy K.P.D.⁹⁷ között ők nem tesznek, és ebből az ő szempontjukból igazuk van, egyformán az ő hullájukon keresztül történhetik akár a szövetkezeti társadalom, akár a proletárdiktatúra. Ha az emberek otthon meg akarják menteni a jólétet, a művelődést, úgy csak ezeken a bitangokon keresztül lehet azt. A prol. diktatúrában én nem hiszek, ez túlságos katasztrofális. A megrázkódtatás olyan nagy, hogy a visszaesés veszélye is immanens, és ha az emberiség fejlődése nem is egy nyugodt egyenes, mégsem hiszem, hogy a nevelő hatása felérne azzal a pusztulással, amivel a visszaesés jár. [...]

Oh, nálunk ez nem így volt, és még a Károlyi regime⁹⁸ idején a polgárság hanyatt-homlok özönlött a szocialista pártba, hogy már előre biztosítsa magát a többségi pártnál, éppen úgy a kommün alatt mindig a restaurációval kokettírozott,⁹⁹ ismét csak viszontbiztosítás reményében. A nagybirtoknak, a papoknak és az ezek uralmát fenntartó Habsburgoknak az évszázados nevelése hatnak a magyar polgár-

---

kérlelhetetlen ellenfele. - 1919 augusztusában az ő javaslatára figyeltette a rendőrség Kernstokot.

⁹⁰ Patacsi Dénes (1887-?), kisgazda, illetve Egységes Párti politikus, országgyűlési képviselő, honvédelmi államtitkár. Ld. Pécs és Baranya hódolata és üdvözlője Horthy Miklós Pécsre való bevonulásakor c. versét *A felszabadulás aranykönyve*. Összeáll. Zsadányi Oszkár. Pécs, 1931. c. kötetben.

⁹¹ Ullmann Adolf (1857-1925) bankár, 1909-től a Magyar Általános Hitelbank vezérigazgatója. 1910-től a főrendiház tagja.

⁹² Krausz Simon (1876-1937), bankár, 1913-1917 között az Angol Magyar Bank Rt., illetve a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. vezérigazgatója, 1918-1923-ban alelnöke. 1916-tól 1926-ig az Idegenforgalmi, Beszerzési, Utazási és Szállítási Vállalat (IBUSZ) Rt. elnöke. Vakmerő tőzsdei üzletkötései tették hírhedtté nevét.

⁹³ Stern Samu (1874-1947), üzletember, udvari tanácsos. 1915-től a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezérigazgatója, 1919-től a Pesti Izraelita Hitközség elnöke, 1944-ben a Zsidó Tanács vezetője.

⁹⁴ Perényi Zsigmond (1870-1946), politikus, országgyűlési képviselő. 1913-1917 között a Tisza-kormány belügyi államtitkára. 1920-tól a Magyar Nemzeti Szövetség országos elnöke. 1933-tól koronaőr, a felsőház tagja, alelnöke.

⁹⁵ Hegedüs Lóránt (1872-1943), gazdaságpolitikus, író, az MTA tagja. Rövid ideig részt vett a *Huszadik Század* és a Társadalomtudományi Társaság munkájában. 1905-től a Gyáriparosok Országos Szövetségének (GYOSZ) igazgatója, majd 1912-től alelnöke. 1913-tól a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank ügyvezető igazgatója. 1919 őszén vezető szerepet játszott a Takarékpénztárak és Bankok Egyesületének (TÉBE) megszervezésében. 1920-1921-ben pénzügyminiszter 1925-ben a TÉBE elnöke lett. Pénzügyileg is támogatta a *Nyugatot* és sokat tett Ady elismertetéséért.

⁹⁶ NSPD - National Sozialistische Partei Deutschlands

⁹⁷ KPD - Kommunistische Partei Deutschlands

⁹⁸ rezsim

⁹⁹ Kokettált, kacérkodott.

ságra. Az udvari lakáj - la roi est mort, vive le roi,¹⁰⁰ és a jobbágy, az alázatos baromi jobbágy ivadéka ő, gettó-alkalmazkodással súlyosbítva. A magyar polgárságnak nincsen meg az angol évszázados tradíciója, a toryk és whigek harcainak öntudatos nevelése, a francia nagy forradalom lendületének tradíciója és a kis német városok polgárságának munka-, művészeti emlékei és a feudálisok elleni harcok büszke emléke. Ők a 'vitam et sanguinem'¹⁰¹ emlékében, az Esterházyak, Pálffyak árulásért jutalmazott érdemében élik ki történeti emlékeiket. Mint a grófok inasai és házi zsidai. A magyar paraszt az jó lenne, emberséges és okos, de ott a malom alatt nem tud áttekintést szerezni az élet és a fejlődés nagyobb összefüggéseiről. Mit tudja azt Balog István Nagysápon, hogy Nagyatádi Szabó István, aki ravaszul csizmában jár, a Rubinekek¹⁰² és egyebek üzletes társa és a szó legszorosabb értelmében vett Bauernfänger.¹⁰³ N. Sz. Istvánnak kézzel-lábbal kellett volna tiltakoznia a nemzetgyűlésben a botbüntetés, a vitézi telek és a főrendiház ellen. Követelni a föld felosztását. Követelni a föld felosztását a termelés visszamérésének az esetében is. A magyar feudálisok lába alól még akkor is ki kell tépni a talajt, ha az mindennemű megrázkódtatással jár. Aztán majd meg kell mindent próbálni a több termelésre. [...]

Kernstok Károly szivarral. Felvétel Horváth Béla hagyatékából, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

Iskolák évenként 3 hónapig vannak, abban is heti 6 óra vallás és vallásos éneklés. Az egyetemen a középkori skolasztikának tanítása a bölcselmi szakon, a természettudományon az Isteni végok, az orvosin az emberi anatómia, élettan, biológia stb. didaktikus tanítása. Egy Ady-antológia leggyöngébb munkáiból, cigányzene, és a képzőművészetekben Pekár Gyula utasítása, hogy járnak be a vidéket és a harcban elesettek hadicselekményeit örökítenék meg. Teljes összhang plusz bandaháborúk a békés polgárság ellen. Az a skolasztika különben egy teljesen furcsa dolog, benne

¹⁰⁰ „Meghalt a király, éljen a király!” - e szavakkal jelentették be Franciaországban a király halálát, és az új király trónra lépését.

¹⁰¹ Életünket és vérünket - 1741-ben a magyar rendek ezzel biztosították Mária Terézia királynőt hűségükről a pozsonyi országgyűlésen.

¹⁰² Rubinek Gyula (1865-1922), a Kisgazdapárt elnöke.

¹⁰³ Csaló, szélhámos, svihák.

van a levegőben. A piktúrában már vagy 3 éve kísért. A Cézanne természetet kereső, a formák meggazdagítására törekvő víziója, keresése az egész ember formai és lelki sajátosságainak, a Matisse-okban, a Picassókban és a többi kubistában a formák, tehát a festésben a dialektika olyan skolasztikus formalizmusára vezetett, hogy az a cél, amit Cézanne tűzött ki maga elé, az egy ember a művészi faktorain át megnézett természet visszaadása helyett egy olyan generalizáló stílnak nevezett séma keletkezett, amelyik az *universalia ante rem*¹⁰⁴ *in re* vagy *post rem* festői dialektikában tévedt el. Én a magyar eseményeket ma, a háborút, a nagyot, a velejáró misztikus hajlandóságú *Weltbildet*¹⁰⁵ mind annak a törvényszerűségnek érzem, amelyik keletkezett, részben a tőke túltengése a munka rovására, részben a monarchikus államformák által védett politika (ez vérszegénységet okozott) és vámhatárok (ez vértolulást okozott) elpusztítását célzó szándék [révén]. Amely pusztulás vagy jobban mondva megsemmisítés egész zavaros és nyugtalanító előmunkálatait végezte a művészetben a skolasztikus modernség, a bölcséletben a metafizikus gnózinak, [...tista] misztikumnak, az Én differenciált tézisének, mindezen rétegek által érzett fájó különváltság, osztálygőg, az Istentagadás egyrészt és egyházimádás és egyebekből összeállott szintézis. Ma lassan túl vagyunk [ezen, és]

a fogalmaknak segítségével bennem és másokban bizonyos ösmeretek és bizonyos erkölcsi rend alakul ki, amelyik kihoz az emlősi nyomorból s hovatovább mind innenibb visz elképzelésileg, fizikailag a nagy távolhoz, esetleg egy nagyobb kozmoszhoz s azzal mind távolabb az emlősi trogloditizmustól és közelebb a szomszédom megértéséhez és az egymás nélkülözhetetlenségéhez, és végeredményben az Egynek olyan életformáihoz és életcélkitűzéseikhez, amely emberibb, megértőbb, okosabb, erkölcsösebb és tudatosabb, és a perspektívái is ellenőrizhetőek, esetleg irányíthatók társadalmi és kozmikus biológiai tekintetben is.

[...]

12/IX. Igen, az a festési dialektika, amit Matisse-ék csináltak, az inkább didaktikus, ugyanis nem a vízió, ez a festési filozófia az, ami benne a legfontosabb, hanem a formális, és ez unos-untalan megismétlődik, iskolássá válik, súlyosbítva a franciáknál egy igen kispolgári látkörrel.

1924 jan.

Még azóta de megváltozott a véleményem erről a [német] népről. Bizony nincs itt gondolkodásban, cselekvésben, örömben és bánatban semmi ösztönös. Ez mind parancsra megy. Táncol, mert más is táncol, örül, mert esetleg egy magasabb rendűrangú, superiaur ember szeret, vagy búsul. Ez a nép még télen sem azért hord télkabátot, mert fázik, hanem mert ezt a másikon látja. *Invente en France, fabrique*

¹⁰⁴ Az universalék a dolgokat megelőzik.

¹⁰⁵ világképet

en Allemagne.¹⁰⁶ Mindenben, mindenben. Most, hogy egyetlen belső énjét, a katonaságot és katonai szolgálatot kiküszöbölték, mint rákból a fülbogyót, teljesen unorientálatlan mindenben. Politikájában, művészetében, gondolkodási potenciájában. Mégis az az érzésem, hogy hogyha ez a nép valahogy talpra áll (mondjuk esetleg angol segítséggel) és újra elkezd expandálni, úgy újra történelmi eset lesz a magyar integritás, akkor otthon ezek felé kell orientálódni, nem a dunai conföderáció felé cseh hegemoniával, hanem ez ellen magyar hegemoniával a conföderációban.

Biztos, hogy egy új életalakulásnak új formái is vannak, mások egy keresztes vitéz formái, mint egy mai nagyvárosi emberé, de más a Weltbildje is. Matisse-ék csak egy formális megújítást hoztak (ez is sok!), de ma elmennek a formalizmusba ezekkel a formákkal, azaz ezt tovább víve ki kell alakítani és a formákkal feldolgozni az új ember új Weltbildjét. Az én Krisztus képeimben abból az új Weltbildből van valami, igaz viszont, hogy a formái nem kiéltek, úgy értem, nem mentek át az én legbelsőbb élményeimben. Talán a legközelebbi munkám. Most minden munkám közben ez az önkínzás gyötör, de kell. Kell, különben nem futottam ki egészen azt a formát, amit érzek és tudok magamban. Csak volna már műtermem és nyugodt életem.

Oszkár¹⁰⁷ már régen nem írt, van vagy 3 hete, de gondolom, sok dolga van, nagyon jó a kifakadt Horthy gennyről írt cikke¹⁰⁸ is. Csodálatos, hogy mindez ma az emberek előtt milyen világos és milyen kevesen voltunk 15 év előtt és azután is, akik csak neki hittünk. Ma úgy hiszem, nemsokára eljön az ő történelmi szerepe. Megmenti a Duna-mentén az emberiséget. [...]

1924. jan. Páris, azóta, hogy ott jártam, látom, az új kapocs a festő – az események – és a természet között formát kezd kapni. Karcsi¹⁰⁹ fiam nagyon nagy intuícióval, kritikával és az én örökségemmel egyik legtisztább alakja az ifjú Párisnak. Náraynérol csinált portréja az együtt látott rajznak, az összefoglalt festői Weltbildnek egy jó kísérlete és eredménye.

Most már van két éve műtermem, dolgozom, és a Krisztusom óta sok jót festettem. Az újabb Úrvacsora¹¹⁰ vázlatok jók. Egypár őszi táj, olyan meleg őszi nap – lomb – fölött és élmény szintézis, ami complete.

De legjobb a két akt szabadban, ha talán nem olyan precíz a rajza, mint ma érzem, az nem baj, tavalyi kép, de már jobb, mint a Krisztus, a nagy.

A Krisztus vázlatokon néha egy alak majdnem karikatúraszzerű – mais, du ridicule

¹⁰⁶ A francia kitalálta, a német megvalósítja.

¹⁰⁷ Jászi Oszkár.

¹⁰⁸ Utalás John Gay Koldusoperájának (*The Begger's Opera*, 1728) egyik szereplőjére, a kétes életű Jenny Diverre.

¹⁰⁹ ifj. Kernstok Károly (1898–1950-es évek első fele), festő.

¹¹⁰ Valószínűleg az 1925-ben festett *Utolsó vacsora* c. képéről van szó. Olaj, vászon, 66 x 90 cm; Budapest, Kiscelli Múzeum, Ld. Dévényi 1970. i. m. 45. kép.

au sublime il n'y a qu'un pas, de ez a pas¹¹¹, ez nincs túllépve bennük. Au contraire¹¹² ezzel az egyes alakok érzéseit aláhúzva sikerült kifejezni.

Horthy! – Szennyes gazember összes híveivel, fő és áltanácsosaival.

Este megint elvittek Pufi és Fazekas filmbe, premier volt, valami parasztdráma, tiroli, gyönyörű tájakkal, sorssal viaskodó Henny Portennel,¹¹³ bikát is legyűrt a hős, látszott hogyan fél a bika (a feléje közeledő hajcsároktól – ezeket nem lehetett látni) furcsa volt, sok szentimentális szerelemmel. A berlini közönség ujjongott mikor a leány kitaró szerelmét már-már jutalmazza a sors, különben is a tiroliak itt nagyon népmesések (olcsón lehetett ott nyaralni). Egy, a színpadhoz közel álló páholyban ültem Karcsival. Fazekastól kaptam a jegyeket. Mellettem két hölgy és egy úr, Karcsival sokat csevegtünk és nem voltunk elragadtatva e filmtől és még mondom neki igazi Schmachtfetzen.¹¹⁴

A mellettünk ülők eltávoztak felvonás végének közeledtekor. Átmentek egy másik páholyba. Hazamentünkör mondja Fazekas, mester az első felvonás alatt maga mellett ült a Henny Porten. No, ez aztán sikerült, Fazekas tőle kapta két jegyet. – Érdekes, természetben alig hasonlít a filmhez. Azt hiszem nem hallotta megjegyzéseimet, bosszantana, mert nő. Igaz, a közönség kárpótolta, egész este tapsolták s vagy tízszer kellett a rivaldára kimennie. Előadás után az ünneplő közönség várta, sőt még a villamos kocsik is lassabban mentek, hogy lássák beszállni autójába. Itt Berlinben az a szokás, hogy premieren megjelennek a szereplők, s azokat hangosan ünneplik. Az UFA Palast am Zoo nagyon szép színház, kényelmes kis fotelekkel, nagy és jó levegős, kár hogy a lepedőn olyan Nick Carteres szörnyűségeket látni: ezek a filmrendezők egy borbélylegény fantáziájával és bőbeszédűségével s egy piaci fotográfus ízlésével dolgoznak, néha a szép természet megmenti a helyzetet. [...]

15/IX. Festegettem egész nap, Kis Zsuzsát, du. Pufinál, kínlódva megy a munka, Zsuzsa rosszul ül, folyton fészkelődik, P.-né mesésen jól, ha természet után dolgozom, kell a jól ülő modell, mert együtt keresem az egészet – ma! – este moziba mentünk, ki a külső Kurfürstendammra, adtak egy darabot, ami itt, mint új, mint nagyszerű ismeretes a mozi és egyéb 10.000-ek körében. Szép film, azt hiszem Herczeg Ferenc *Kékróka* után,¹¹⁵ tényleg jó film, ahogy játszanak, ahogy igaz Innenarchitektúrában¹¹⁶ mozognak, ahogy gruppiroznak¹¹⁷ és metszik a cselekményt, nagyon jó

¹¹¹ azonban a nevetségest a fenségestől csak egy lépés választja el, de ez a lépés

¹¹² ellenkezőleg

¹¹³ Henny Porten (1890-1960) német filmszínész, 1911-1950 között több mint negyven film főszereplője volt.

¹¹⁴ könnyfakasztó giccs

¹¹⁵ Herczeg Ferenc *Kékróka* c. színművéből csak 1938-ban forgatott filmet az UFA, Zarah Leander, Willi Birgel és Paul Hörbiger főszereplésével.

¹¹⁶ belső terekben

¹¹⁷ csoportosulnak

és a színészei kitűnők. Amint a szerelmes nő a durcás fiúnak egy spontán mozdulattal megcibálja a haját, amint a fiú ölelés közben egy közvetlen mozdulattal a nő hónalja alá nyúl – ezek csak jellemzésül,

ahogy a térben mozognak, mind nagyon jó, mondtam is utána, ahogy vacsoráztunk, Dupontnak,¹¹⁸ hogy lássa, ez az első jó impresszionista film, ahol sutba dobták még a gondolatát is a Lubitsch-féle¹¹⁹ nagy mesterkedéseknek vagy a Dupont által csinált legutóbbi filmek szintén sok banális erőszakoskodásának (magas sziklák alatt kötélén lóg egy leány és egy kitömött, spárgán rángatott sassal viaskodik). Dupont belátta, hogy biz ez így van, de mondja, ez a művészi része a dolognak, az üzleti az meg nem kérdés ennek. Ja, a művészetben a jó mindig így jár eleinte. Én a filmet nagyszerű eszköznek tartom, csak még nagyon nemtelen korát éli. Sok a strici rendező és borbélylegény. Éjjel gyalog jöttem a Witzleben felé haza, ritkán egy ember, és érdekes, nem bizalmatlan senki, messziről nem megy át az út túloldalára a szemközt jövő. [...]

16/IX. Későn fekszem, későn kelek, izgatnak az otthoni események. Azt hiszem, csak azért, mert nincs otthonom itt. Egyébként minden utálattal tölt el, ami hír hazulról jön.

Tegnap este elmentem egy magas családhoz vacsorára, nagyon szívesek és kedvesek voltak. Gyönyörű lakás, 9 szoba, Istenem csak egy ilyen volna műteremnek. Éjfél után 1 órakor zuhogott az eső s a földalatti kocsik rogyásig megteltek.

[...] Ma olvastam egy beszélgetést Hodlerrel, amilyen banálisan fest és rajzol, olyan bután beszél, azt mondja többek között, hogy egy mozdulat megismétlésével közelebb akarta juttatni a nézőhöz a cselekményt, ahelyett hogy a rajz és formák belső nemességével és tartalmával dolgozna és a hatást kifelé keresné, hát ilyen rivaldai módokra gondol. Úgy is néznek ki munkái. Az a kínai festő, aki egy erdei tájat festve, végre hogy készen lett,

előtte elmerengett, majd kinyitotta a képen festett erdei kaput, s az útján elindult az erdőbe és soha vissza nem jött – legenda, milyen képletesen fejezi ki az igazi természetfestést és látást, s a belső élményt. Hodler esküt tévő svájci lovagjai, kik vagy 60-an égnek emelik kezöket és egy méterest lépnek, unalmas és rossz, nincs históriai levegője se, mert élménytelen, a rajzuk, a fej. Zürichi tó tájképe üres és együgyű, mert színei és rajza nem átéltek, nem festettek. Nem is festő Hodler, hanem csak cikkíró. Egy festő, ha festeni akar valamit, ami nem egy cselekvési élmény, úgy ha leül a természet elé, várja meg, míg élménnyé válnak előtte a dolgok, s azt fesse meg kellő respektussal a tárgy és maga iránt. Nem mondom, hogy én mindig így csináltam, oh nem, csak ma kezdem ezt érezni és tudni. – Azelőtt csak úgy ösztönből. [...]

¹¹⁸ Evald André Dupont (1891-1956), forgatókönyvíró, filmproducer, filmrendező.

¹¹⁹ Ernst Lubitsch (1892-1947), német filmrendező, 1922-től Hollywoodban dolgozott.

Kernstok Károly fiával és feleségével és Hoffmanné Teri nénivel, akinek férjétől, Hoffmann udvari kárpitostól a nyergesi házat vette. A fényképet Kosztolányi Kann Gyuláné Irénnek küldi 1916-ban. Felvétel Horváth Béla hagyatékából, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

hasonlítanak, pompások, tetszik nekik, dicsérik, megfizetik, ünneplik, s a vége, 50 éves korában festi a legszörnyűbb képeit. Csók István, aki bár a legbutább és műveletlenebb emberek egyike, mégis van benne egy ösztönös igényesség, amelyik színeinek meleg szépségeit, mesterségbeli biztonságát adja meg. Több nincs benne, de ez is valami.

Nos, ez a Csók, és ez jellemző az emberre, meg akarta teremteni a magyar stílust (akkor Guttman Gézánál voltunk, Pór Berci¹²¹ is ott volt), pedig mondván: úgy színeznem, mint a tulipános láda, s úgy csoportosítani, mint ahogy Juci rakja a virágot a cserépedénybe, nem úgy, mint azt tenné Juliette¹²² a sèvres-i vázába! - Igaz, Csók legtöbbet a Juliette-nek köszönheti, mert művészetén végig megéreződik a párisi iskola.

Értem úgy, hogy az érzésnek szabadabb fogást adhat a festő színt és valeurt illetőleg. Ahol szigorú önuralommal kell nézni és feldolgozni, az a tárgy vagy személy saját és atmoszférikus megjelenése.

23/IX. Pupinak van egy kis 15 éves barátja otthon, az ír neki levelet és verseket, nagyon mulatságos fiú, az embernek szinte örül a lelke, hogy ilyen derék, okos fiúk is vannak otthon a Bakonyban. Tehetséges is a gyerek, de ez otthon mindig volt egy csomó. Derék és megbízható ember és tehetség kevesebb, érdekes, hogy abban a korban, amikor a férfi, az igazi tehetség kezdi önnönmagát megtalálni, a solitair¹²⁰ korban, amikor korának lelki gravitációját valahogy le tudja gyúrni, hogy eljusson a sajátmagához, abban a korban nálunk otthon az emberek, a művészek - mind megrökkannak. Az egész élet a maga hiú, nyegle külsőségeivel megszédíti az embereket, s idő előtt, miután művészetüket korrumpálják - letörnek. Itt van Benczúr, tehetséges ember volt, Pestre jön, egyik buta grófort és herceget a másik után festi,

¹²⁰ Egyszerű pasziánsz játék, változó hátlappal.

¹²¹ Pór Bertalan (1880-1964), festő, a Nyolcak művészcsoporthoz tartozott. 1919 után Sziácson, Bécsben, Moszkvában, Berlinben és Párizsban élt. 1945 után hazatért.

¹²² Csók István leánya, becenevén Züzü.

Dagnan-Bouveret-től¹²³ – Lucien Simonig¹²⁴ sőt csendéletein Matisse. De a szép csendéletei mellett ugyanez az ember festette meg a Nirvána¹²⁵ című képet, Buddhát körülengik hurik. Ez csak arra jellemző, hogy milyen gyöngye mentális készség és kultúra van a meleg és jó ízlésű színérzékenység mögött; nos, ez az üresség és kulturátlanság párosulva a korrupcióval idő előtt letöri az embereket otthon. Mert a háború és utáni nagy bankótermés korában ezek az emberek könnyen korrumpáltak magukat. Százával festették csak piacra a képeiket. Grünwald Béla¹²⁶ pld. akiben sok ösztönös faktora volt a tehetségnek, tipikus magyar zsidó entellektüel, minden újabb mozgalomról tud, rögtön átveszi és festi, csakúgy, mint ahogy Pesten a zs. entellektüelek rögtön dobálódtak a Bergsonéval, amikor az *Evolution creative*¹²⁷ dívatba jött nyugaton, Cesar Franckkal vagy Debussyvel, s az *Après midi d'un Faunt*¹²⁸ nyűzták a pesti flügliken¹²⁹ a 'haben Sie den kleinen Kohn geschemmel' egy cigányos átérzésben. De a legléhább és hatásában a pesti mentalitásra döbbenetes, bár sokszor ragyogó ötletű s különösen kávéházi dialógusban

sziporkázó társaság, az O. Gy. O. E. (okosabb gyerekek országos egyesülete) volt. Ez Molnár Feri és *Az Est* körül csoportosult a Berger kávéházban.¹³⁰ Tagjai voltak Jellinek,¹³¹ Márton,¹³² Kéri Pál is.¹³³ Némi célzattal említettem a neveket. Nos, ez a Molnár Feri tele ragyogó szellemmel, de az erkölcsi tartamatlansággal, amelyek jellemzik színdarabjainak makarti ürességét, szélsőséges cinizmusa és közismert gyávasága, nem élte ki azt a szerepet, amit helyzete itthon adott neki, s bár a közéletben részt vett, s pedig Vázsonyi¹³⁴ személyes híveként, ennél semmi sem jellemzi jobban

¹²³ Pascal Dagnan-Bouveret, (1852–1929), francia festő. A Bretagne-i nép életét megörökítő képei nagy hatással voltak Csók Istvánra.

¹²⁴ Lucien Simon (1861–1945) francia festő. Hatott a nagybányaiakra is.

¹²⁵ Csók István 1909-ben állította ki *Nirvána* c. képét és színvázatait a MIÉNK második kiállításán.

¹²⁶ Iványi Grünwald Béla (1867–1940), festő, a nagybányai művésztelep egyik alapító tagja.

¹²⁷ Bergson műve, a *Teremtő fejlődés*.

¹²⁸ Debussy: *A faun délutánja*.

¹²⁹ zsidó társaságban

¹³⁰ Berger Leó kávéháza (a Berzseráj) az Erzsébet krt. 58. alatt volt. 1910-tól itt szerkesztették *Az Est* c. lapot.

¹³¹ Feltehetően Jellinek Aurél, az Otthon Kör igazgatója.

¹³² Feltehetően Marton Miksa (1871–1936), ügyvéd, újságíró. 1910–1927 között irodalmi ügynökséget vezetett.

¹³³ Kéri Pál (1882–1961), újságíró. Károlyi Mihály szűkebb környezetéhez tartozott. 1921-ben halálra ítélték, de 1922-ben a Szovjetunió kicserélte. Bécsbe ment és részt vett a *Bécsi Magyar Újság* szerkesztésében. 1924-ben a szociáldemokrata *Arbeiter Zeitung* munkatársa. 1934-ben Prágába, majd a hitleri megszállás elől Párizsba, utóbb az USA-ba ment.

¹³⁴ Vázsonyi Vilmos (1868–1926), ügyvéd, miniszter, polgári liberális legitimista politikus. Az 1918. évi polgári demokratikus forradalom idején emigrált s csak a proletárdiktatúra bukása után tért vissza. Nemzeti Demokrata Polgári Párt néven újjászervezett pártjával a legitimistákat támogatta.

az *Ördög* és a *Testőr* íróját. Én a *Liliomtöl*¹³⁵ sem vagyok elragadtatva, bármilyen nagy is legyen amerikai sikere. Van benne egy pár részlet – ami egy fényes talentum megfigyelése, de detail – detail – együtt s pláne a mennyországi része, az a legközönségesebb *Schmachtfceni*.¹³⁶ Jellinek, aki nagyon vitális eszű ember, egyik vezető szelleme volt ennek a társaságnak, amelyiknek a *toujours à quatre épingles*¹³⁷ járó és rajzoló Vadász Miklós,¹³⁸ Falus Elek¹³⁹ voltak a festői. Kéri Pali is hozzájuk tartozott, s bár szegény fiú mártíromságával s különösen bátor és becsületes magaviseletével mindent expiált¹⁴⁰ előttem, mégis sok nagy bűne volt. Mert kétségkívül ő volt, aki Károlyit a Svájcából hozott híreivel megzavarta, hogy Kun Bélának aztán nem tudott már útjába állni. Mennyi szenvedést lehetett volna elkerülni; lehetett-e volna? Vajon kommün nélkül a magyar nagybirtok nem-e Szapolyai Jánosozott volna? De igen, hanem ha Károlyi végre tudja hajtani a földreformot,

s papok és mások alól kihúzza a földet?

De térjünk vissza, tagja volt ennek a veszedelmes társaságnak Kemény Simon,¹⁴¹ akinek pedig egy pár nagyon szép verse szintén a tehetségét árulja el (...virul a hangos szerető menyecske, téli szerelme magvát érlelő).¹⁴² De rövid kis vezércikkeivel úgy ő, mint Kéri, gyilkosai voltak az országnak. Publicitása olyan nagy volt *Az Est*nek, hogy mindenki olvasta (csak Tóth Béla¹⁴³ és Porzsolt Kálmán¹⁴⁴ nyegle, hengegő s a legműveletlenebb levelei voltak még olyan megsemmisítő), s azok a rövid, tömör s a haladásnak szókinccsével telített vezércikkek, amelyek hol nemzetiségellenes politikát, hol háborús uszítást, hol szociálpolitikát, hol királyhűséget ragyogtattak, elősegítették az ország közvéleményének egy olyan OGYOE-szerű hamis dialektikáját, mely segítette a feudális-papi-banki urakat, de a kommünt is. A Károlyi idők-

¹³⁵ Molnár Ferenc híres színművei.

¹³⁶ *Schmachtfcetzen* – limonádé

¹³⁷ mindig elegáns

¹³⁸ Vadász Miklós (1881–1927) festő, grafikus. A szecessziós plakátművészet kiemelkedő mestere. A párizsi *Rire* c. lap rajzolója volt.

¹³⁹ Falus Elek (1884–1950), grafikus, iparművész, díszlettervező. Nagybányán, Szolnokon és Münchenben dolgozott.

¹⁴⁰ jóvátett

¹⁴¹ Kemény Simon (1883–1945) újságíró, költő. A *Budapesti Naplónál* dolgozott, majd *A Hét*, az *Új Idők*, a *Magyar Figyelő* munkatársa volt, végül az *Est*-lapok szerkesztőségében dolgozott. A nyilasok kivégezték.

¹⁴² „Virul a hangos, nevetős menyecske. / Téli szerelme magvát érlelő.” Kemény Simon: *Elolvadt a hó* c. versének részlete.

¹⁴³ Tóth Béla (857–1907) író, újságíró. Orvosi tanulmányai után újságírónak állt, a *Függetlenség*, a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Hírlap* munkatársa volt.

¹⁴⁴ Porzsolt Kálmán (1860–1940), író, újságíró, színikazdátó. Bölcsészkarai tanulmányai után fővárosi lapoknál dolgozott. 1894–1897-ben a *Fővárosi Lapok* szerkesztője, 1897-től 1904-ig a Népszínház igazgatója volt, majd haláláig a *Pesti Hírlap* munkatársa.

ben Jászi Oszkár megbuktatásához ő adott lökést, ami végzetes szerencsétlenség volt. Ilyeneket írtak Jásziról, az a kétbalkezes ember, aki elvesztette hegyeinket-völgyeinket stb. Ezek a cikkek voltak előkészítői a 'csonka Magyarország nem ország' hangulatának, amelyikből fakadt Prónayék, Ostenburgék, Horthyék országot szorító uralmának lelki hinterlandja.¹⁴⁵ Nos, mindezek az urak, miután korukat képviselték, a solitárséghez nem tudtak eljutni, s így ma, életük derekán, művészi teremtő erejük képességeiknek aprópénzre váltásából él, s így évről-évre lezülnek, már csak azért is, mert az új időszerű értékeit már nem tudják kopírozni, a gravitáció működik kérlelhetetlenül.

A pesti viszonyokra különben jellemző az, amit Pufi fiatal barátja, Vajda Jancsi, 6-ik gimnazista írt meg. A Benczúr kiállításon Benczúr volt tanítványainak képei is ki voltak állítva¹⁴⁶ (én is voltam pro forma B. tanítvány, volt a mesteriskolában műtermem, de én az egész idő alatt túlnyomóan Kisorosziiban éltem és dolgoztam).

Ne[ke]m az „Emmausi ifjak”¹⁴⁷ c. képem is. Ez a VI. osztály tanárostul végignézték a kiállítást, s képem előtt megállt a tanár és kárhoztatta a destruktív képet, művészetet és festőt. A kis Vajda közbeszól, de tanár [úr], ez nem politika, ez művészet és ez a kép a legszebbek egyike, mire a tanár szigorúan leinti. Kimenet, hogy elszédtek a fiúk, a tanár odamegy Jancsihoz, fiam, neked igazad van, de lásd, én nem tehetek másképpen, kénytelen vagyok így - és megszorította a fiú kezét, mondván neki - Te derék gyerek vagy!

A sportrekordokat napról-napra javítják. Valami rendeltetése ennek is van, talán, hogy még ismeretlen célokra egy új, eddig nem sejtett testi leistungra¹⁴⁸ készítse elő az embert, hogy a fejlettebb izom és szív technológiával előkészüljön az ember új lehetőségekre. Ha nem is a rekorder biológiai átörökítésével, de a lélek hozzászoktatásával fog az idegrendszerre és testre is általánosíttatni. A háborúból tudjuk, hogy sokszor győngetestű emberek sokkal de sokkal teherbíróbbak voltak fizikai teherbírást illetően, mint a legerősebb, de lelkileg érintetlen emberek. De talán a valuta elértéktelenedése és az európai ösztönembernek négy 0000 helyet 12 000000000000 való állandó foglalkozása is eszköz a kozmosz távolságának megsejtéséhez és megközelítéséhez. [...]

Az autóversenyről is odaözönlött a nép, autók, kicsinyek, nagyok, autóbuszok ezrei hemzsegnek, de ez a Kaiserdamm olyan szörnyű széles és hosszú, hogy a hemzsegés és forgalom sohasem torlódott úgy össze, mint a rövid és szűk rue Royalban vagy a rue de Rivoliban. Itt átlag minden 30 lépésre jött egy autó órákon át, de köztük közbe hangyákként özönlött az úton át az embertömeg, sőt gyerekek,

¹⁴⁵ hátországa

¹⁴⁶ A kiállítás a Műcsarnokban volt. Ld. *Benczúr Gyula és tanítványainak kiállítása*. Budapest, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, 1921.

¹⁴⁷ *Krisztus és az Emmausi ifjak*. 1903; olaj, vászon, 100 x 103 cm. Magántulajdon.

¹⁴⁸ teljesítményre

startra kész mozdulattal pont akkor rugaszkodtak neki, amikor némi veszedelemmel járt az átjutás. Hát ez az autó kiállítás szörnyű nagy reklámmal volt megcsinálva, igaz a kiállítás szép is volt, de a versenyen sorra begyulladtak a kocsik, s volt olyan versenyszám ahol 4 ember közül négy gyulladt be. A német nép nagy tömegösz-töneire jellemző az, hogy miután minden plakát az autóról szólt, minden újság az autóról írt, százezrével ment a versenyt nézni. A Bismarck Strassén egy párszor láttam tegnap, minden kétkerekű motornak (a gazdája letért egy pohár sörré), amelyik az út szélén állott, legalább 50 nézője akadt, aki szakértelemmel bámulta a hengert, a tengelyt, a kormányt, a kereket. Két napig mindenki autós volt. Ilyen kis és közönséges kocsit naponkint százat is látott már a berlini, anélkül, hogy észrevette volna. De a nagy autónapon még nekik is becsületük volt, s a megnézése mindenkire kötelező. Ez egy tömegnép, az biztos, de nagyszerűen kollektív. [...]

A magyar arisztokráciát már akkor Európa veszedelmének mondotta, veszedelmesebbnek a porosznál, mert annál modorban különb, eszközeiben zseniálisabb, szinte azt lehetne mondani verzaubernd,¹⁴⁹ és mert katolikus, közvetlenebb a jezsuita összefüggés. De hát Masaryk is olyan erővel kénytelen dolgozni, amilyenekkel rendelkezik és ezek az erők centrifugálisok Csehszlovákiában. Régi Magyarországon egy kis polgári réteg volt irredenta tót, ma ott a nép irredenta, úgy a tót, mint a magyar, mint a német. Óh, keleti Svájc – milyen szép világot teremtettél volna ott, Te drága Oszkárom, meg is lesz, kétségtelen, de még mennyi vérbe fog az kerülni, s ha egy kis eszük lenne az embereknek, nem a tömegnek, a nép vezetőinek (sajtó!!) úgy elejét lehetne vágni soknak, romnak, ami eljövend.

Oh mert megint csak Dionysos, a trákot, a vadászt, a nyerset, a vérszomjast megölik a Titánok és szívét Héra még elevenen adja Zeusznak, az elrejtí, s később más formában újra életre kelti a napsugaras, szőlőfürtös, babérlevelű Dionysos-Bacchust. Magyarország, vajon ha agyonütnek és szívedet veszik, fogsz-e újra élni?! – Igen, fogsz, mert kell a világnak Dionysos, s nincs másutt, mint a Duna-mentén, körén, Tiszaháton. A cseh rideg, kelletlen fajta, a román még nagyon zöld és nyegle, párisi epigon vagy levantei balkáni, a szerb az jófajta, de az még, azaz annak még nem voltak városai. A magyar az egyetlen fajta, akiben ázsiai régi kultúra és emberi nemeség kapcsolódik a maival, ezért fog Dionysos újra feléledni.

30/X. De különben is furcsa egy ország és megvadult népe, olvasom pesti lapokban, hogy valami Egan Lajost¹⁵⁰ mint nemzeti hőst ünnepelnek, ez a barom

¹⁴⁹ elbűvölő, rabul ejtő, varázslatos

¹⁵⁰ A Prónay Pál és Ostenburg-Moravek Gyula által vezetett, Nyugat-Magyarország és Sopron elcsatolása ellen indított mozgalom során, 1921. szeptember 2-án Egan Imre nyugalmazott Békés megyei főispánt csapatával Pörgölénynél az osztrák csendőrök elfogták. A megsebesült Egant a kirchschlagi kórházba szállították. A lakosság útközben bántalmazta, de egy osztrák ezredorvos megmentette a meg-lincseléstől. Kernstok Egan Lajossal téveszti össze, aki *A zsidókérdés Magyarországon* (Esztergom, 1910) címmel hírhedt antiszemita művet publikált.

Sopron körül verekedett az osztrákokkal, azok elfogták, vallomásában a következőket mondta: úgy gondoltuk, felszabadítjuk Ausztriát, s aztán Németországgal közösen megyünk az entente ellen. Persze ezen minden itteni lap is nevetett. A Wirth Németországában! Erzberger legyilkolása után, aki így beszél, az egy tacskozó, nem mondom, ha nem gyógyul a világ és itt is baj lesz, akkor talán? de ma! – Ez egészen olyan naivitás, mint mikor 1919 júl.-ban K. Béláék várták júl. 27-ére (azt hiszem 27. volt) a Világforradalom kitörését. Pont aznapra.

És erről a hülye tacskóról otthon mint hősről írnak, ez nem csak a cenzúra, ez a megfertőzött mentalitás otthon. [...]

31/IX. 1921

Garbénél voltam a műterem miatt, nov. 1-től március 31-ig megkapom. Fránya állapot úgy lógni, rendes otthon és műterem nélkül, néha nagyon kétségbeesem, s nézem az Istent, hogy hát miért olyan, hogy mindig azokat, akik az emberek okosabb életéért küzdenek – így vagy még amúgyabb megbünteti. Vagy a butaság ellen talán ez – a vér, a szenvedés az egyetlen ellenméreg? Az is lehet.

Nos Garbe, aki maga szobrász Emy Roeder,¹⁵¹ s itt a fiatalok között ismert és elismert. Munkáit nem szeretem, kedves és banális post gótikus játékok. Kapkodás, fogalma sincs arról amit a Riemenschneiderek,¹⁵² Backoffenek¹⁵³ Kassai Jakabok¹⁵⁴ csináltak, átvenni a csúcsíves fejet és barlachi¹⁵⁵ szenvedést és mozgást (az is rossz szobrász) és most a nő szenvedéseinek szobrásza. Mindig intellektuális, mindig német, pedig egészen ez az aranyos, kedves és okos kis asszonyka mondta tegnap, ja wir den Deutschen wir haben die Sonnige Sehnsucht nach Süden,¹⁵⁶ mondom Dionysos! Igen, ez így van. Erre jellemző a német asszony szexuális élete, álmodik a rajongásig a szerelem előtt, a szerelem után, de közte józan, mint a sörleves. Így nem lehet, óh Dionysos.

De érdekes, úgy látom, hogy itt még a Schafferhundot, amelyiket Wolfshundnak¹⁵⁷ is mondanak, miért tartják – mert Dionysosnak szentelt állat, s az ő trákiai vándorlásainak társa egy Wolf volt. Ilyen kutyája minden németnek van.

Plutarkhosz szerint a salamiszi ütközet előtt Dionysosnak emberáldozatot hoztak, három ifjút.

¹⁵¹ Emy Roeder-Garbe (1890–1971), szobrász.

¹⁵² Tilmann Riemenschneider (1460–1531), német szobrász.

¹⁵³ Hans Backoffen (1470–1519), német szobrász, a Rajna-vidék vezető mestere.

¹⁵⁴ Kassai Jakab (?–1463), szobrász. Egyetlen hiteles műve a freisingi főoltár szobordíszé.

¹⁵⁵ Ernst Barlach (1870–1938), német szobrász, író, grafikus, az expresszionista szobrászat egyik kiemelkedő alakja.

¹⁵⁶ Igen, mi németek a napos Délre vágyunk.

¹⁵⁷ Német juhász, azaz farkaskutyája.

Kernstok Károly. A fényképet Kosztolányi Gyuláné Irénnek dedikálta: „Egy kicsit öregebb a kép, mint a valóság, azonkívül olyan ijedt, amilyen már egy fél év óta nem vagyok. Kezét csókolom K. Károly, 921. 19. 2. Berlin”. Felvétel Horváth Béla hagyatékából, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

politikuskok, de becsületes emberek voltak. Nem is az volt a bajuk, hogy ostobák voltak, hanem az, hogy ahhoz az észtümeghez képest, amivel a világot kormányozzák, túlságosan sok volt az eszüik, mert hej, de kevés ésszel kormányozzák a világot. A magyar Glóbuszról nem is szólva. [...]

Hát becsületesnek bizony becsületesek voltunk.

Emlékszem a N. Tanácsban szó volt róla, hogy a miniszterek fizetését fel kellene emelni, mert hisz még a béke fizetség járta. Kunfi Zsiga¹⁶⁰ – akkor kultuszminister,

1/X. Úrnak lenni nehéz, igen kevesen tudnak. Nézetem szerint az új szociális rendben úrnak lenni annyit tesz, mint minél kevesebb terhére lenni másoknak, s ha az elkerülhetetlen, úgy mindazokat a magunk módja szerint valahogy rekompenzálni kell, vagy figyelemmel, vagy pénzzel.

Magyarországot két ember politikája menthette volna meg, a háború előtt Jászai, a háború után Szamuelyé. Egyik sem tudta megcsinálni, tehát elpusztult az ország. Jászai nem tudta megcsinálni az ország feudális struktúrája miatt, Szamuely faji szentimentalizmusból.

Tegnap meglátogattak a berlini magyarok, mármint azok, akikkel érintkezem, s velem gondolkozásban és érzésben hasonlók. Nálam volt Farkas,¹⁵⁸ aki dr., nagyon szeretem ezt az embert, az újtestamentum első rajongói lehettek ilyenek, ahogy ez a tiszta lelkű ember néz, beszél, s ahogy saját hitéről álmodik, mint író olyan feszültséget és örömet ad, hogy az az érzésem, tehetséges ember. Vele jött dr. Boros László¹⁵⁹ Pestről, azt mesélte Pesten az oktobristáknak kezd az ázsíójuk menni fel, már úgy beszélnek róluk – ostoba politikuskok, de becsületes emberek voltak.

¹⁵⁸ Farkas Imre (1879–1976), jogász, műkedvelő író és nótaszerző.

¹⁵⁹ Boros László (1892–?), újságíró. A *8 Órai Újság*, *Ellenzék* és *Reggeli Újság*, *Világ* munkatársa volt. 1921-ben a *Világban* beszámolt Kernstoknál tett berlini látogatásáról. Ld. *Kernstok Károly írásai* 1997. i. m. 11–14.

¹⁶⁰ Kunfi Zsigmond (1879–1929), politikus, miniszter. 1907-től a *Népszava* helyettes szerkesztője, a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja. 1908-tól 1914-ig a *Szocializmus* c. folyóirat szerkesztője. 1918-

két kis padlásukban lakott a Húvösvölgyben – megjegyzi, hát az igaz, hogy nehéz belőle megélni, de hát ő eddig is szegény ember volt, a szegény életet megszokta s majd a N. T. hangulatáról jelentést tesz a minisztertanácsnak s béremelésért esetleg sztrájkba lépnek, mondta tréfásan. Tréfával ütötte el, mert neki, csakúgy mint mindannyiunknak, kik az oktatási forradalommal kapcsolatba kerültünk, kényelmetlen volt a pénz emlegetése. Minket egy vallásos hit hajtott, s nem lévén jezsuiták, sem úri hazaffyak, az altruizmus vezérelte tetteinket. Én három hónapig voltam művészeti kormánybiztos, ez alatt sokat dolgoztam, tárgyaltam, szerettem volna a művészetek metafizikáját belevinni iskolába, életbe (az egyház pókhálója helyébe). A kommün megbuktatott, kidobott¹⁶¹ (inkább dolgozott Csókkal, Zala Györggyel, Vaszaryval, Uitzsal s sok-sok más sötét alakkal), s ezért a munkáért egy fillér fizetést sem kaptam – nem is kértem. Kétszer vettem fel, azaz számítottam fel költséget, s ez három hónap alatt összesen 1500 korona kocsi költség volt. Sokszor egy délelőtt 5 helyen kellett, hogy legyek. Néprajzi Múzeum – pénzügyminiszter – Ludovika – Iparművészeti Iskola – Képviselőház.

3/X. Festettem Pufinét profilban, nagyon érdekes profilja van. Azonban munka közben az egyenesből kisiklottam, s nem tudtam együtt tartani a fejet, s ha így kisiklom, nem tudok visszamenni a szigorú megfigyelésre – legfeljebb ha újra kezdeném – és ismét újra, mert munka közben a dolog egy bizonyos megjelenést kap s annál az ember ellágyul úgy, hogy aztán ha ebből a szigorú munka, azaz megfigyelés fegyelméből kiestem, megszűnik az alkotó munka s az ember emlékeiből és a dekoratív megjelenésért fest tovább. Ez így pedig nem az igazi. Ezek csak segédeszközök, mint a bot a hegymászásnál.

Az olaszok s különösen a franciák gazok. Kisül, hogy Horthy-Habsburgokat ők támogatják, támogatták, amikor Horthyék kérésére kizavarták Károly királyt¹⁶² s ma Burgenland körül is ők[...]

---

ban a Nemzeti Tanács tagja, munkaügyi és népjóléti miniszter, majd közoktatásügyi népbiztos, a proletárdiktatúra felszámolását célzó szociáldemokrata szervezkedés egyik irányítója. Ausztriába emigrált. Az *Arbeiter-Zeitung* és a *Világosság* szerkesztője volt.

¹⁶¹ 1919. január 31-én Kunfi Zsigmond közoktatásügyi miniszter kinevezi képzőművészeti kormánybiztosnak. 1919. február 23-án a Polgári Radikális Párt Esztergom vármegyei elnökévé választják. A Tanácsköztársaság idején eltávolodik a politikától, ennek oka a diktatórikus politikával való egyet nem értése volt. 1919. áprilisában Nyergesújfalun a községi direktórium tagjává választják a második legtöbb szavazattal. 1919. március 21. után a Nyergesújfalun felállítandó szabadiskola vezetésével bízza meg Lukács György, amihez anyagi támogatást is kapott. Az iskola felállításának ötlete dr. Lukács Hugóné Bernáth Ilma (1891–1961) festőnőtől, Ady egykori orvosának feleségétől származott. Ő járta ki a megvalósítását is. Az iskola céljaira szükséges épületeket 1919. április folyamán átadták Kernstoknak. 1919. április 23-án felmentik az esztergomi direktóriumi tagsága alól, mert más elfoglaltsága miatt nem tudja ellátni megbízatását. Ld. *A magyar Tanácsköztársaság képzőművészeti élete*. 1960. i. m. 22., 43., 52.; Horváth 1961. i. m. 228–229. – forrásmegjelölés nélkül; *Dévényi* 1970. i. m. 19.; *Kernstok Károly és vendégei, látogatói Nyergesújfalun*. 2000. i. m. 112–121.

Ma egy ötletes megjegyzést olvastam, új képek festőiről. „Mindegyik mögött egy életrajz, amit mások éltek meg.” Ez jó, s tényleg Rousseau, Van Gogh, Cézanne – élnek a Pechsteinek,¹⁶³ Heckel¹⁶⁴ és egyebek mögött és Schmidt-Rottluff¹⁶⁵ és Liebermann¹⁶⁶ és stb.

4/X. A Baseler Nachrichten[ben] olvasom azt a nacionalista hülyeséget egy párisi levélben: Auf den Grand Boulevard hört man oft das kräftige Schwizer Lachen.¹⁶⁷ Mintha mások, más népek nem tudnának Kräftig lachen.¹⁶⁸

Ez is a B. Nachrichtenre volt jellemző, az ottani keresztény kurzusra

[lapkivágat beragasztva]

Itt is a jódlí és egyéb ilyen nemzeti szellemi eledel.

Spiró festőnél voltam képeim kiállításának megbeszélése végett. Szép kis francia gyűjteménye van, többek között két kis Delacroix, Rubens utáni másolat, nagyon érdekesek. Bár a megjelenése Rubens, de jobban megnézve minden Delacroix. A rajz D., a színek D. és a valeurok erősebb hangsúlya szintén D. Pedig D. biztosan azt hitte, hogy hű a másolat. Hiába, senki sem bújhat ki a bőréből. Ha van bőre. D-nak pedig volt, mégpedig érzékeny.

[...] időről, amelyik talán túl van azon az elképzelésen, amit az embernek a fantázia a számok rendszerének ad. S mindaz, amit mi gravitációnak, mágnesességnek, relativitásnak mondunk és elképzelünk az nem is az (a vidéki ember hiszi azt, ha valakinek gennyes vakbele volt és meghalt, hogy a féreg rágta ki a beleit). Talán az Isten, akit az emberek elképzelték, az nem is szociális és érzelmi okoknak köszönheti keletkezését. Nem az ősök szelleme + papok! Hanem egy sejtés az emberben – ebben a csodálatos lényben – hogy van egy olyan makrokozmosz vala-

¹⁶² 1921-ben két alkalommal kísérelte meg IV. Károly, hogy visszaszerezze a trónt, a királyi hatalmat. IV. Károlyt 1916. december 30-án koronázták Magyarország királyává. 1918. november 11-én elismerte Német-Ausztria döntési jogát az új államformáról, és a következő napon Bécsben kikiáltották a köztársaságot. November 13-án IV. Károly írásban lemondott a részvételről a magyarországi államügyekben és elismerte a döntést az új magyarországi államformáról. Az 1920: I. tc. megállapította, hogy a királyi hatalom gyakorlása megszűnt, a II. tc. törvénybe iktatta Horthy Miklós megválasztását a kormányzói méltóságra. IV. Károly 1921. március 26-án lépett magyar területre és április 5-én hagyta el az országot, majd 1921. október 20. és 24-e között újra próbálkozott, de mind a két alkalom kudarccal végződött.

¹⁶³ Max Pechstein (1881–1955) német expresszionista festő és grafikus.

¹⁶⁴ Erich Heckel (1883–1970) német festő és grafikus, a *Die Brücke* csoport egyik alapítója.

¹⁶⁵ Karl Schmitt-Rottluff (1884–1976) német expresszionista festő és grafikus.

¹⁶⁶ Max Liebermann (1847–1935) német festő és grafikus, a német impresszionista iskola vezető mestere.

¹⁶⁷ A nagy bulváron gyakran hallja az ember az erőteljes svájci nevetést.

¹⁶⁸ Erőteljesen nevetni, röhögni.

mi, aki olyan, mint ő, van teste, agya, vérkeringése. Abban a vérsejtek, a vérgömbök: a főér a nap, a rendszerek milliói. Egy szívből kisugározva végzik a test vénáiban a mozgást, szívtől messzibb, jégkorszakban, közelebb tragikus epochákban, sok évezredek emberi időérzékelésben. Vagy talán az agyban, az ezernyi kis részletek, munkák, amik ott rezegnek, talán egy-egy ilyen rezdülés vagy góc – a föld!

És ha ez az Ember, ez az óriás az Isten, s ha sok ilyen van, s azok megint egy olyan földön vannak, amelyiknek megvan a végtelen Nagyja s így tovább... Vagy csak ez az egy van. Tényleg egy Isten. Akinek nincs idő, se tér az Ő dimenzióiban.

[Hátoldalon:] Szt. Pál is, Origenes, már azok is sejtették.

15/IX. Ma jön meg az asszonyom hazulról, hála Istennek, szegény sokat kínlódott, a Horthy-banditák megyei közegei hallatlanul megszekírozták. Szegény asszony, nincs arra berendezve, hogy az emberekkel harcoljon. Bár látszólag kemény és elhatározott, de egyenes és tisztességes lévén csak olyan életkörülmények valók neki, amelyben mosoly, jókedv, figyelmes emberek és főleg tisztességesek vannak körülötte. Ez ma otthon nincs, ott részeg gazemberek és megijedt gyávák élnek.

Amikor 913-ban gennyes vakbelemet kioperálta Hütl¹⁶⁹ s, hogy narkózisból ébredtem, este volt, tompított lámpafény, s egy gyönyörű nő hajlik fölém, kérdem tőle, kérem, mondja, angyal maga vagy ember, hogy tudnám, hol vagyok. Ápolónő volt és tényleg szép. De hogyan jut ilyesmi az ember eszébe? – Pedig rosszul voltam, s a sebem, amelyik 24 cm hosszú volt, még két hétig nyitva maradt, tamponálták a hasamat, merthogy utolsó percben történt az operáció, s hogy megtörtént, azt Kassalik Jolánka kis és szép húgom urának, Barla Szabó Jóska¹⁷⁰ doktornak köszönhetem, aki akkor szanatóriumi orvos volt, ő forszírozta Hütlnél az operációt. Egy év múlva újra fel kellett vágni a hasamat, a nyitva maradt részen elgyöngültek a szövetek, hernia¹⁷¹ támadt, ezt kellett kivágni. Ez 914 májusában volt. Érdekes, ekkor az artériától vágta, s én ébren élveztem végig. Jellemző, hogy az operációs terem egy divatszalonná változott, csupa arisztokrata nő, Hadik Bark.[óczy] grófnő, és a Herczog Péter báró leánya – férje nevére nem emlékszem, valami báró, az is és egyebek jöttek operációt nézni, azt hiszem ezek akkor már a vöröskereszt szolgálatot tanulmányozták. Minket kaptak a háborút nem akaró felsőbb régióktól? Ez is egy adat amellel, hogy hej a bécsi kamarilla bizony készült a háborúra.

Nos azokból a szörnyű időkből úgy eszembe jutnak utálatos képek. Az Abbázia kávéházban lelkes háborús izgatós beszédet tartott Vázsonyi sógora, valami Rác nevű

¹⁶⁹ Hütl Hümér (1868–1940), sebészprofesszor, egyetemi tanár, az MTA tagja. Virtuóz műtétei miatt a „szike Paganinijé”-nek nevezték. 1935-től a felsőház tagja volt.

¹⁷⁰ Barla Szabó József (1883–1960), orvos, Kassalik Jolán, Kernstok Károly unokahúgának férje. Kernstok a Farkasréti temetőben nyugszik a Barla Szabó családdal közös sírban.

¹⁷¹ Ágyéki porckorong sérv.

ügyvéd és fővárosi bizottsági tag. Kövér, ronda, köpködő úr, szörnyen handabandázott s a 49 megbosszulásáról beszélt, ha Szerbiát Oroszország támogatni merné.

Tüntető felvonulások, de a kávéház az szkeptikus maradt. Egy-egy nagyon lelkes ordítóra ujjal mutattak, ez is a rendőrség 5 koronájáért lármázik. Akkori vélemények szerint a háborúra tüntetők 5 koronát kaptak munkadíjúl. Japánokat az Andrássy úton éljenezték.

Már szalmaszálba kapaszkodtak. Purjesz Lajos¹⁷² mondta, a sajtót Tisza István magához kérte s informálta, Anglia semleges marad. Érdekes, hogy az ultimátum délutánján én hazamentem Nyergesre, ott a nagykocsmából telefonon érdeklődtem Pestre a dolgok iránt. Este a *Világgal* beszéltem s hallom, hogy a háború megvan. Kimegyek a kocsmába, embert kellett látnom, hogy a szörnyűséget elmondjam, nem ivott ott más, mint két bosnyák szivarszopóka vándorkereskedő. Mondom nekik, háború Szerbiával, ah nem uram, mondják ők, ha háború Szerbiával, akkor az a világháború. Mindenki - mindenkivel. Ezek az egyszerű emberek jobban tudták, érezték, mint Tisza István, ez a szörnyű kalandor.

30/X. 921

Utálatos idők, világ és társadalmi rend. Tegnap teán voltam Thening dr. nőnél, nagy és derék, kedves magyar származású asszony, menyasszonya dr. Hilferdingnek. Volt ott H. egy barátja, egy Simon nevű gazdag bankár és gyűjtő. A legújabb német képeket gyűjti, Kokoschkát nagyra tartja, az összes német festők között az egyetlen, akinek saját víziója van? s akinek saját mondanivalója volt. A képeit kevésbé szeretem. Nos, ezt ott el is mondtam, mire nekem azt mondja, hisz Kok. nem német, hanem osztrák! - ? hát mondom, Mozart osztrák vagy német, hát Gillparzer, hát Haydn, akinek Gotterhaltéját a német nemzeti Deuschaland über alles-hez is átvették, hát Renner és Bauer? - ja, az más; nos, érdekes, hogy egy szocialista éspedig egy radikális szocialista, egy igen értékes ember különben, és milyen elfogult alapérzései vannak, nacionalizmus? Hogy is mondja Wells dr. *Moreau szigetén* - (hát nem vagyunk mi emberek) - hát nem vagyunk mi internacionalisták! Mondom, nem hiszem, hogy az igazi produktív szellemek vagyonokat szerezhetnének, kivéve az organizátorokat és azokat, kikre szükségük van. Kérdelem, Einstein keres-e sok pénzt, igen mondják (kik E.-nek jó barátai) keres, előadásokkal, könyvvel. De nem elég, amit keres, mert felesége, ki elzárva él a Svájcban, annak idején váláskor kikötötte, hogy a tartásdíj svájci frankban fizetendő. No már most ha ma havi 500 frankot kell fizetnie, az ma márkában 20.000 M havonta, az egy évben 240.000 M, de ha romlik a M. úgy még több is. Ezért küzd E. anyagilag. Hát nem szörnyű egy világ ez, ahol azért, mert egy pár évig valaki valakivel élt, s a másik egy életen át így megszenvedti, s pláne ha az az

¹⁷² Purjesz Lajos (1881-1925), újságíró, lapszerkesztő. Kezdetben az *Egyetértés* munkatársa volt, 1904-től 1913-ig felelős szerkesztője. 1913-tól 1920-ig a *Világ* felelős, 1921-1924 között főszerkesztője.

emberiségnek egy ilyen csodás útmutatója. És nem indok az, hogy nyomort fokozó áru- és valuta síberek naponként többet keresnek. [...]

A németet a feje akadályozza, az orosz a szíve. A német keresi a logikát és a kauzalist, nem él a jövőnek, nem prófétikus nép, az orosz az érzelmet s abban a sötétet, hogy világosabbat kapjon. (?) Próféták.

Lenin és Picasso. Bolsevizmus és kubizmus.

Elmélet s princípium, Az egyik az életet akarta az elmélethez alakítani, átalakult, a másik a természetet az elmélethez, elbukott befelé. Azaz érdekes az analógiában az, hogy L. visszatér az élethez, P. kínosan kezdi megfigyelni a természetet, nem extradimenzionálisan, hanem még egy szemet is térben, és az optikai dimenzióon kívül valeurban is. Azért mégis másnak kell kijönnie, mint ami volt, mert ez a hamis és fáradt iskola az ő látszattermészetével meghalt, csakúgy, mint a feudális előszobában élő középosztály az ő álműveltségével, tudásával. Hát elég a műveltséghez ma az, hogy ha valaki Horácot citálja parabolákban és Werbőczy szelleme a legszélsőbb jogi és szociális horizont? s utána 3 pár csizma s aztán hazudni, rágalmazni, ölni, csálni!

Milyen jó az én cikkem a festő szempontjából, amit én a futurizmus fénykorában a XX. századba írtam.¹⁷³

Az uncontrollable¹⁷⁴ a gondolkodásban (Boutroux,¹⁷⁵ Bergson), az ugyanaz a művészetben (Picasso, kubisták, futuristák), az ugyanaz a gazdasági életben (síberek, budget nélküli állami gondolkodás) a claudeli miszticizmus a háború – a lövészárkok bizonytalansága, az elméletek divatja, sőt a relativitás mint filozófia, mint egy-egy-egy-egy Weltbild – a háború körüli 15 év majdnem: pszichózis.

Olga a színházban, öltözőjében megtudta, hogy elvált ura újra megházasodott: oh, oh, ojjé, da sollte ich weinen és nézett a tükörbe, oder ich dann nicht, was wird mit meiner Schminke?¹⁷⁶

Relativitás: valakinek van egy fia és egy perzsaszőnyege – egy szép – nos, ez a fiú kiönti a tintát a szőnyegre, azon nagyon nagy a folt, a fiú kikap és a valaki mindennap bosszankodik a folt láttán. A fiú elment a háborúba – elesett (szegény); a valaki mindennap elborulva nézi a tintafoltot, s vigyáz, hogy el ne mosódjon, mert gyereke emlékét látja benne.

¹⁷³ Kernstok Károly: A futuristák és expresszionisták kiállítása. *Huszedik Század*, 14. 1913. 221–223.

¹⁷⁴ ellenőrizhetetlen

¹⁷⁵ Émile Boutroux (1845–1921), francia filozófus, a Sorbonne professzora, Bergson mestere. 1914-ben a Francia Akadémia tagjává választották.

¹⁷⁶ Sírnom kellene, de nem tudok, mi lesz a sminkemmel?

1921

XII/1. Buták, emberek, Washington, Lloyd Georges,¹⁷⁷ Briand,¹⁷⁸ Josef II., Vilmos császár, Horthy és Patacsi, mind-mind azt hiszik, vezetik az emberiséget, a Sors ők. Hogy szeretnék a franciák megenni a németeket, nem lehet, angol érdek más, hogy szeretnék középkorosítani Európát, nem lehet, a tényezők mások. Amerika csinált a háborúban kereskedelmi flottát, jól ment az üzlet, míg Európának nem volt flottája, de ma le kell állítani a flottát, mert évi negyedmilliárdot emészt fel dollárban. Konkurálni nem tud. Íme az élet, ez erősebb az elméletnél, a spekulációnál. Lenin sem tudott parancsokkal kollektív munka és fogyasztás rendszert csinálni. Magyarországon az októbernek meg kellett buknia, mert középkori a birtoktagozódás, a megye és az urak lelke. Ahol nem rögtön osztották fel a 10 000 holdakat, ott visszaütött. Természetes, most újra vajúdik.

Milyen finom egy francia festő. Matisse-nak van itt egy csomó képe. Van rossz is, éretlen is. Hogy látni másnál, ha egy munkán nem élte ki magát egy belső élmény. De mennyit rontott az a Matisse a német piktúrán. Pechstein, oh milyen rosszak. De az odaliszka finom, elegáns. A feje nem egészen érett és gazdag, de a lába, keze, teste, színe és az egész tendenciája szép, kivéve a lepedőn egypár elnagyolt stráf.

A dolog teljesen éretten jöhetett ki belőle, nincs az olaj f. elkínózva. Ez az átka az olajf.nak, hogy módot adott egy festési módszernek, amely a vásznon festés közben akarta a képet érlelni. A nagy képeken három alakot kivéve, fájdalom, a többi szintén úgy keletkezett. De hát utálatos, hogy nincs az embernek nyugalma, hogy teljesen készre érlelhette magában a munkát, úgy egy fejet, mint egy nagy képet. A rajz pedig jó segítőeszköz, sok rajzon át készzé lehet érlelni [...].

A történeti materializmus tanítja a materiális tényezőket, história kiváló egyeduralmát, azért, és ez látszik Genovában is,¹⁷⁹ hogy az egyének, az egyén sajátos képességeinek, a tömeg lelki diszpozíciójának a dolgokra milyen nagy hatása van. Lloyd George még ezelőtt azt mondta, ez egy konferencia lesz 1000 szakértővel, de egy halott nélkül, s így jobb, mint az a konferencia, ahol katonák a szakértők és 10000000 halottja van. Béke van a levegőben, éppen úgy, mint a háború előtt háború volt, éppen úgy ma béke, s Csicserin¹⁸⁰ a konferencián azért deferált többek

¹⁷⁷ David Lloyd Georges (1863–1945), brit államférfi. 1916–1922 között konzervatív és munkáspárti támogatással miniszterelnök. A párizsi békekonferencián ő képviselte országát.

¹⁷⁸ Aristide Briand (1862–1932), francia államférfi. 1915–1916 és 1921–1922, 1925–1926 között miniszterelnök. Fontos szerepet játszott a kollektív biztonság rendszerének kidolgozásában és a Népszövetség létrehozásában.

¹⁷⁹ 1922 tavaszán Genovában nemzetközi gazdasági konferencia ülésezett, hogy Szovjet-Oroszország és Németország, valamint a kisebb vesztes államok részvételével helyreállítsák az európai államok közötti kereskedelmi kapcsolatokat.

¹⁸⁰ Georgij Vasziljevics Csicserin (1872–1936) orosz-szovjet diplomata. 1918–1929 között külügyi népbiztos. Ő kötötte meg 1922 májusában a genovai konferencia alatt a rapallói német-orosz szerző-

között Lloyd Georges-nak, mert nem jól beszélt franciául és nem volt szónoki hatása. Később úgyis engednie kellett volna anyagi okokból, de előbb tette meg, mert beszédének rossz kiejtése miatt nem volt meg a várt hatása. De viszont, hogy ez így van, az is már törvényszerűségnek kellett - Csicserinnek nem volt szabad jól beszélnie, mert ha a dolgok úgy állanak, hogy máris rend lenne, más került volna helyébe.

A magyar úr a világ legrosszabb emberrétege. Buta, nevetlen, aljas, hazug, gyáva, tolvaj, jellemtelen, pfúj, rüh, tetü, szifilisz.

Horthy, Csernoch,¹⁸¹ Fridrich,¹⁸² Héjjas, Bangha, Bethlen, Zdravec, Nagyatádi¹⁸³ (Eckhardt¹⁸⁴ - Kozma,¹⁸⁵ tolvaj, Bangha - Zdravec, hazug, Fridrich - Bethlen, buta, műveletlen, Csernoch, aljas, Héjjas, gyáva, alattomos gyilkos.)

És ez a bandita társaság a magyar úri társaság - hát nem rondák mind tutti ignaro.¹⁸⁶ - „Horthy Miklós a legelső, Héjjas Iván a második, a harmadik a Prónay stb.” hogy is megy ez az ébredők Himnusza!?

XII/1. Jön a világ, de nem államférfiainak esze miatt, hanem mert Európa még adni akar, mert még nagyszerű és friss az esze, az akarat. Jön az európai egyesült állam, mert enélkül elpusztulna, de nem fog, mert még a halálra nem érett meg, csak a határ németek és orosz és francia között fog megszűnni, mert a vasút, a telefon, a léghajó ezt nem tűri, és nem tűri a gáz, a villanyosság, az egy kultúra, az egy életcél és életforma. Az ember a rossz szellem mellett jót is eresztett ki szűk korszából s most ez a jó szellem viszi sorsát. Persze egy embernek lassú tempóval, de mégis fejlődik, s az egyes is érezni fogja.

Karcsi most nőzik. Persze 24 életéve, erős szervezete, szép, szellemes férfi volta, diszkrét érintkezési formája, mind jó minőség ezen a téren. Nem baj, sok élményt kap és sokat fog benne a művész élni. Szegény fú, 18 éves korában háborúba ment, aztán beteg volt spanyolban, hogy csak csuda mentette meg. Aztán két évig rágódott egy szerelmen. Nem evett húst, nem nézett nőre. Ült és bámulta a levegőt, s szeretett volna e nő után menni Florencbe. Milyen jó, hogy nem engedtem. Egyszerre

---

dést s evvel a két ország kitört a diplomáciai elszigeteltségből.

¹⁸¹ Csernoch János (1852-1927), pap. 1911-től kalocsai érsek, 1913-tól esztergomi érsek, bíboros-hercegprímás.

¹⁸² Friedrich István (1883-1951), politikus, országgyűlési képviselő, a Keresztény Nemzeti Párt elnöke. 1919. augusztus-november között miniszterelnök.

¹⁸³ Nagyatádi Szabó István (1863-1924), politikus, 1920-1924 között mezőgazdasági miniszter. Nevéhez fűződik az 1920-as földreform és a Kisgazdapárt fúziója Bethlen kormánypártjával.

¹⁸⁴ Eckhardt Tibor (1888-1972), politikus, országgyűlési képviselő. A szegedi ellenkormány, majd a Teleki- és Bethlen-kormány sajtóosztályának vezetője. 1923-tól az Ébredő Magyarok Egyesületének elnöke. 1930-tól a Kisgazdapárt tagja, utóbb elnöke.

¹⁸⁵ Kozma Miklós (1884-1941), katonatiszt, Horthy Miklós bizalmi embere. 1920-tól az MTI vezetője, 1925-ben a rádió elnöke, 1940-től Kárpátalja kormánybiztosa.

¹⁸⁶ teljesen tudatlan

elkezdett húst is enni és egy kedves német nő segítségével a nőket, az asszonyt újra megkívánni. Milyen jószívű nők ezek a poroszok. Kedves, szép férjes asszony volt. Egyszer elpanaszolván neki, hogy fiam már két éve nő felé sem néz, szerelmes, nekem nagy gond. Még aznap - újra el volt vidéken - odaadta kapukulcsát Karcsinak. Karcsi el is ment, de hálátlan volt, két hét múlva otthagya, másra akadt. Szegényke aztán futott utána, megható volt, hogy ült és horgolt Karcsi műterme előtti kertben egész délutánokat, s az a fiú, feléje se nézett, pedig szegényke, hogy kereste a tekintetét.

XII/1. Most már nyugodt lett, beszéltem vele, nem haragszik, szívesen gondol a nyárra, örül, hogy túlegyélte a gyereket a krízisen. És egy másik is volt, az folyton futkosott, arra, minden ok nélkül bejött a kertbe egy labdáért és mindig virág volt a fején és sohasem ment el. És egy harmadik, az csak lelkesedett és megalázkodott és szelíd volt és nem nevetett, és ha kapott irgalomból egy ölelést, nevetett és táncolt. Itt a nők a szívüket a homlokukon hordják, nem az érdek, a vágy viszi őket. Pedig azt a vad szerelmet nem ösmerik. Vágyják és tűrik, de visszaadni nem tudják. A Gräthe az egy német nő és jellegzetes.

Mikor Nyergesen volt Ady, szerelmes volt Machlup Micibe,¹⁸⁷ annak autóján is jött ki. Mondta, elvenné feleségül, vajon elválna-e az urától. Mondom, nem hiszem Bandi. Szegény fiú temetésén találkoztam vele, komoly és szomorú volt. Szeme néha-néha elnézett a semmiségbe.

Oh magyar ember, te nem vagy tisztában sem Emberségeddel sem magyarságoddal. Mert vagy gyűlölni kell mindenkit vagy szeretni, mert gyűlölni zsidót, szeretni keresztényt meg nem érett ember teszi, mert az Ember Ember, vagy olyan mint Isten képmása, vagy fenevad. De miért olyan, mert még alakulóban van, már nem fenevad, mert jó, még nem Isten, mert rossz, mert az Isten az örök természetnek rendje, s az ember, ma csak félig az. Az állati reflexiók és az elvont képzetek, egy koponyából, külön gócból irányítatnak. A nagy organizmus!; a világ, hol a feje, az idegei? - Talán megtaláljuk, s akkor együtt van a szervezet, s akkor megismertük az Istent. Mi is Istenek vagyunk lefelé, a végtelen parány felé. Igaz, végtelen parány - felfelé. De talán valamikor érintkezünk le is, fel is. És akkor nincs titka a jövőnek,

Minket, polgárokat, a marakodó arisztokrácia másképpen nevelt, mint saját fiait. Azokat az ember megvetésére, minket megbecsülésére, azokat külön uralkodók erkölcséire, minket a ne lopj, ne ölj, ne paráználkodj; az egy akol sok juh és egy pásztor rendszerére, minket, hogy szolidárisak legyünk, hogy hazánkat szeressük, a többit gyűlöljük, hogy racionalisták legyünk, hogy ne hazudjunk, hogy ne rágalmazunk, nekik mindent szabad, őket külön jezsuiták nevelték erre.

¹⁸⁷ dr. Machlup Henrikné Zwack Mici - Mylitta (1889-1980 körül). Ady harminc verset írt hozzá.

apr. 24/922.

Berlini magyar egyesület kért, járnék közéjük. Történt, hogy egy propagandaülésem egy Szántó nevű úr, a magyar kereskedelem nemzetközi problémáiról akart előadást tartani. Kételyek, nem-e politika! – No jó, mondja alelnöke Max Manvil, mi nem politizálunk, de, előbb megkérjük a követet, nincs-e ellene kifogása, s ha nincs, úgy meglehet az előadást tartani. És ezek a zsidók, hogy dühöngnek Horthy ellen, ha maguk között vannak. Gyáva fajta. Én nem szólaltam fel, vendég voltam. De többet nem megyek el közéjük. Vészi Jóska¹⁸⁸ itt volt, azt mondja a Lloyd ellenzékiabb a Világnál. Egy év előtt még az mondta Ignotusnak,¹⁸⁹ panaszára, hogy fiát¹⁹⁰ nem vették fel a pesti egyetemre, helyes, érthető a megcsonkított Magyarország így a numerus clausus-szal igen helyesen rendelkezik egy túlnevelt értelmiség ellen. Furcsa máj! Vészi valamikor igen haladó ember volt. Ignotus szegény küzd és rettenetes [...] van. De keményen unja és utálja Horthyékát. Keményebben, mint gondoltam, pedig ezt a szegénységet és küzdelmet már koránál fogva is nehezebbnek érzi. Az esztéta benne legyűri az életművészt. Emberileg is értékes jelenség.

922 /VI.

Lenin és Picasso, tizenöt év művészettörténete, eseményei, sok érdekes megfigyelésre adhat tanúságot annak, aki kutatja a művészetek társadalmi fejlődési összefüggését. Különösen alkalmas ez a 15 év értékelésére annak a kérdésnek, hogy vajon az emberi ész, érzék, ösztön, egyéniség, testi és lelki összetevőkből keletkezett eredője: a művészi termék vajon individuális abnormitás-e vagy a kollektív élet sajátos törvényszerűsége. Spengler könyve I. kötetének talán legszemléletesebb állítása, hogy a görög szobor metrikus harmóniája, a görög művelődés aritmetikus számképzeteinek tapintással és ténybeli megfoghatósággal való kifejezése, éppen úgy, mint a számtani haladvány, vagy Pitagoras tétele. És hogy az érzésközpontúsága a gótikának, az a metafizikai meggazdagodása a matematikának, ami Descartes-i kozmikus számolás az új kor emberének.

Jupiter Tonans, Junójával, Lédájával, és a hindu-zsidó Szentháromság és szeplőtelen fogantatásaival. Nem a szép mívelése vagy felnőttek játéka, ahogy azt a széjjel-tagolt individualista, horgoló, pipázó, kandallózó, kávéházazó kispolgári világ esztétái olyan szívesen hangoztatták.

¹⁸⁸ Vészi József (1858–1940) író, újságíró. 1896-ban megalapította a *Budapesti Naplót*. 1911-től a *Pester Lloyd* munkatársa, illetve 1913-tól 1938-ig főszerkesztője. 1927–1940 között örökös felsőházi tag.

¹⁸⁹ Ignotus (1869–1949), író, költő, szerkesztő. 1890–1906 között *A Hét*, 1893–1918 között a *Magyar Hírlap* munkatársa volt. 1908-ban a *Nyugat* egyik alapítója, 1908–1929 között főszerkesztője. 1919-től Németországban, majd az USA-ban élt. 1948-ban hazatért.

¹⁹⁰ Ignotus Pál (1901–1978), író, publicista, lapszerkesztő *A Szép Szó* egyik alapítója. 1939-től Londonban élt, 1945-ben hazatért, de 1950-ben koholt vádak alapján fegyházbüntetésre ítélték. 1956-tól ismét Londonban élt, az *Irodalmi Újság* főszerkesztője volt.

Balról jobbra: Waldmann Imre, mögötte felesége, Keményffi Jenő és felesége, Kernstok Károly és felesége, Kosztolányi Kann Gyuláné. Dömös, 1902 vagy 1903 nyarán. Felvétel Horváth Béla hagyatékából, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.

24/VII.

Rathenaut megölték.¹⁹¹ Délben megyek a Bayerischer Platzra, sok ember várja a déli lapot. Végre jön. Rathenau ermordet. Szőke és nyulánk kinézésű ifjú állt mellettem, várva az autóomnibuszt, gúnyosan mosolyog. Csúnya egy társaság ez, egyik lapjuk *Cherchez la femme?* címmel egy utálatos, hazug cikket hoz garamondban. Egyszersmind jelzi, hogy nem igaz R. nővére menyasszonya lenne Radeknek.¹⁹² Milyen

¹⁹¹ Walther Rathenau (1867-1922), német nagyiparos, államférfi. 1922-től külügyminiszter. Ő írt alá a Rapallói egyezményt Csicserin szovjet külügyminiszterrel s ezért egy radikális jobboldali szervezet a berlini utcán 1922. június 22-én megölte.

¹⁹² Karl Radek (1885-1939) újságíró, politikus a Komintern egyik vezetője. 1908-tól a Német Szociáldemokrata párt tagja, a Spartacus-felkelés egyik előkészítője.

undok fegyverek ezek. Még a gyilkoságnál is utálatosabbak. Szörnyű ez az ifjúság, de Istenem, hisz a gyerekkorból mentek a lövészárkba, ott a Dienstreglema¹⁹³ mindenért azt követeli, hogy felkoncoltassék. Csoda-e, ha ezek az emberek nem ösmerve a polgári világ rendjét, törvénykönyveit, csak a Dienstreglementet, ilyen bután viselkednek, mikor idősebb tagjaik az erkölcsi felelősséget nem érzik, és úgy hazudnak, rágalmaznak, mint a legutolsó elvetemültebb csaló.

júl. 11. Útlevéért ment feleségem a magyar konzulátushoz, nem akarják meghosszabbítani, bitang aljasok, hogy és mennyit kínoznak ezek a fehérek. B. Rób.¹⁹⁴ a kommün alatt főművészeti. vez. volt. Semmi baja soha. Tihanyi¹⁹⁵ szintén főember volt, soha semmi baja. És sok más, mind rendben élhetnek, csak engem nem hagy ez a bitang banda nyugodtan. Igaz, énnálam jobban őket senki sem utálja. Úgy látszik, ezt érzik. Bezzeg ha nem kellene útlevél.

Bitang szalézi papok egyezkedni akarnak, R.¹⁹⁶ János Nyergesen, fájdalom, megkötötte az egyezséget, elállnak a per további vitelétől, adják a hektó muskotályt. Még üdvözlötet is küldenek anzikszon, aljasok, pedig mennyit kellett miattuk szenvedni. Seholy nyugta az embernek. Münchenből¹⁹⁷ két éve úgy kellett szökni, mert a magyar követség le akart csukni, itt meg nehézségeket csinálnak az útlevéllal, végén mégis kiadták itteni barátunk nyomására. Pfüj, de szörnyű utálatos banditák.

De Zala Gyuri otthon fő fehér, pedig a nagy Népszava embert 1919. máj. 1-én ő mintázta és iszonyú vörös volt, Csók Pista sietett Ébner helyére magát kineveztetni, hogy aztán a kommün bukása után fő fehér legyen s magát a mesteriskolába neveztesse ki.¹⁹⁸ És sokan mások, én, aki visszavonultam, nem mintha az ideológiát

¹⁹³ szolgálati szabályzat

¹⁹⁴ Berény Róbert (1887–1953) festő, a Nyolcak művészcsoport tagja. 1919–1926 között Bécsben és Berlinben élt. A Tanácsköztársaság idején a Művészeti és Múzeumi Direktórium tagja volt s egy festészeti mesteriskola vezetésére kapott megbízást 1919. július 22-én.

¹⁹⁵ Tihanyi Lajos (1885–1938) festő, a Nyolcak művészcsoport tagja. 1919 után Párizsban élt.

¹⁹⁶ Valószínűleg Ridly János kőfaragómester, aki Kernstok nyergesújfalusi birtokának ügyeit becsületesen intézte. Ld. *Kernstok Károly és vendégei, látogatói Nyergesújfalun*. 2000. i. m. 148.

¹⁹⁷ Kernstok 1919 végén előbb Bécsbe ment. „Pestről állandóan jönnek menekültek. Utoljára Kernstok”. – írta Jászi naplójába 1920. január 17-én. Innen január 26-án Münchenbe ment. Ld. *Jászi Oszkár naplója 1919–1923*. i. m. 81., 83. Hangulatát jól tükrözi Zádor Istvánnak 1920. augusztus 2-án írt levele. Ld. Radocsay Dénes: Kernstok Károly egykori levele az emigrációból. *Szabad Művészet*, 5. 1951. 371.

¹⁹⁸ Deák-Ébner Lajos (1850–1934) festő. 1887–1922 között a budapesti Állami Női Festőiskola igazgatója volt. Az intézmény lényegében a Képzőművészeti Főiskola része volt. Az 1918/1919-es tanév végén többekkel, pl. Csók Istvánnal együtt rendelkezési állományba helyezték. Csók a Peidl-kormány idején lemondott és visszafizette addigi illetményét. Így elkerülte a felelősségrevonást. Csók 1921–1932 között a Képzőművészeti Főiskola tanára volt.

nem osztottam volna, de mert a módszert tartottam butának. Lenin osztott földet, Kun B. szocializált. Ostoba ember volt és korlátolt, hát még a környezete. De hiába, én komolyan hirdetem az emberi jogokat és az anakronisztikus nagybirtok felosztását, amelyet hirtelen nem is gazdasági, de politikai okokból tartottam szükségesnek, mert nincs szabadság, jog és demokrácia addig, míg rendi birtokok vannak. Gazdasági és birtok demokrácia előbb, s abból fog kifejlődni a szociális demokrácia. Ezért nem voltam híve Kun Bélának,

[a lap hátlapján]: Petrovics¹⁹⁹ járt erre, mondom, gyere, nézd meg képeimet. Nem jött. A pesti múzeum direktorát nem érdekelték képeim. Bezzeg Hatvany Feri²⁰⁰ érdekelte. Ez az úr is könnyűnek találtatott.

1922. júl. 11.

Varga Jenőnek²⁰¹ és egyéb szocializálóknak. De azt hiszem otthon elébb hajlandók K. Bélát követni, mint Jászit, mert K. Bélától újra restaurációt várnának, míg Jászi nekik végüket jelentené. És ha netalán K. Béla Trockij seregeivel valaha be is vonulna Magyarországra, csinálhat Batu Káni politikát, de termelőt csak úgy, ha Lenint követve felosztja a földet. Ez is az árvíz volna, de majd csak leapadna és újra megszeliődülne az élet. Így csak halódás van.

júl. 12. Nemes Marcellnek kiadták a Grecókat, ellenértékül egyet felajánlott a Szépm. múzeumnak. ~~Petrovics~~ kiválasztotta a Magdolnát, ami az egyetlen ott lévő Grecók közül, amelyik hamis. Paul Cassirerrel²⁰² beszéltem erről (Bindovban), azt mondta, hát még ha láttam (volna) restaurálás előtt, az egész képből csak a közepe volt meg.

22/júli. 922.

Egyszer még nagyon régen Guttmann Géza bácsinál, akivel jóban volt Csók, együtt valánk, ő, G. G., Poór Berci (aki szintén küzdött egy kultúra köddel) és én. Csók Pista nagyban magyarázta a nemzeti és faji festés szükségességét. Ilyeneket mondott: „Egy csendéletet úgy kell beállítani, amint azt Julcsa rendezte Boglárón, és nem úgy,

¹⁹⁹ Petrovics Elek (1873–1945) jogász, művészettörténész, az MTA tagja. Belügyminisztériumi tisztviselő, 1914–1935 között a Szépművészeti Múzeum igazgatója, illetve főigazgatója. A *Huszedik Század* köréhez tartozott.

²⁰⁰ Hatvany Ferenc (1881–1958), festő, műgyűjtő. 1947-től Párizsban élt.

²⁰¹ Varga Jenő (179–1964) közgazdász. A Tanácsköztársaság idején pénzügyi népbiztos, majd a Népgazdasági Tanács elnöke. A Tanácsköztársaság bukása után emigrált, Bécsben, Németországban, aztán haláláig a SZU-ban élt.

²⁰² Paul Cassirer (1871–1926), könyvkiadó, képkereskedő, műgyűjtő.

mint Juliette Párisban. Színeimet a tulipán láda színeiből veszem, az az igazi magyar paletta.” Utálatos volt ez a zagyva számság. Az egyén nemzeti és faji jellege kijön az énből, összetevői a klíma, a vérmérséklet, a táj, a múlt, a kultúrtradíció, a kultúr-talanság tradíciója és sok egyéb eredőjeként. Je nach dem ez vagy az hat, hogy egyenesként vagy görbén jöjjön ki: én mondtam.

Vaszary. Az a tipikus csizmadia és kéjgázzal, pechje az, hogy ő a kéjgázt akkor fedezi fel, amikor a többi suszter már bevonult a szakszervezetbe.

Egy falusi magyar, aki Wölfflintől²⁰³ Benedetto Croce-ig²⁰⁴ elolvas mindent és a Blau Reiteről a *Studio*ig mindent szentnek tart és utánoz. Műtrágyával sózza a levest.

Rippl²⁰⁵ az egy ravasz fiú, de a letehetségesebb. Tönkrement kapzsiságán, amivel túlzottan szolgálta azt, nem hagyott magának időt magábaszállásra, hogy szellemét kontroll alá venné, de az is tévedés és mohóság volt, hogy testének sem adott pihenőt. Az a kis cigány jány, az és a pénzhajsza tönkretette.

[1922.] szept. 28.

P. Ilus tegnap mondja Imréről, olyan fiú, aki mindég halálosan beteg, ha fáj a térde - rákja van, ha vimmedlije²⁰⁶ van, az bujakór, ha feje fáj, az agyhártyagyulladás, de ha feleségének bármilyen komoly baja is van, 39°-os láza, azt nem akarja elhinni. Óh dehogyan van baja, affektál. Pedig imádja a nőt.

A szívemmel baj van, ma megint nagyon okvetetlenkedik. Tönkretették a börtön, s az az utálat, amit az egész magyar közélet iránt érzek. Ezek a hazug, buta rablók, ezek engem lecsuktak és el akarnak még ma is fogatni, követségestől, Horthystól, undok gyilkosok, rágalmazók, latrok. - A követségen azzal indokolják, hogy én a kommün alatt a kurvaügyek népbiztos voltam, - honnan szedik ezt a sületlenséget. Csak úgy, mint a járásbíró, aki Hock János keresztre feszítésével terhelt, csakúgy, mint az ügyész, aki 12 nyergesi parasztot falaztat be általam a ferenciek pincéjébe. Hallatlan bitangok. De ezt mind nem bánám, csak a szívem, a szívemet ne tették volna tönkre. [...]

922. szept. 28.

Hartmann Artúr és egy amerikai festő, Grossmann²⁰⁷ (ez vett tőlem 4 drb. rézkarcot, á 5 S) átjöttek Európába, nem bírták ki ott, húzta (őket) az öreg Európa lelke. Itt

²⁰³ Heinrich Wölfflin (1864-1945) svájci művészettörténész. 1886-ban doktorált a müncheni egyetemen. 1893-ban egykori professzora, Jacob Burckhard utóda lett a bázeli egyetem művészettörténet tanszékén. 1901-től a berlini, 1912-től a müncheni egyetem professzora.

²⁰⁴ Benedetto Croce (1866-1952) olasz filozófus, történész és politikus.

²⁰⁵ Rippl-Rónai József (1861-1927) festő.

²⁰⁶ pattanás

²⁰⁷ Edwin Booth Grossmann (1887-1957), amerikai festő. Párizsban tanult.

minden jó is lett volna, de az uzsora és a kapzsiság elrontja a fiúk csodás lelkesedését. H. Art. mondja, te Károly, hidd el, Amerikának is van már lelke, pedig onnan írva de zokogott az öreg, s el akart bújni az Óhazában, 7 szilvafás kis tanyán. Európa lelkét, a művészetet imádják a Világban, de Európa mindennapi embereit unják, unják, mert nyeglék, őrizködők, formalisták – óh, kezét csókolom kegyelmes asszony!

Képeim nagyon megfogták őket, de rajzaim nem érintették közléről, nem értették azok jelentőségét. A kis rézkarcok azok hatottak.

[...] Az öreg Hartmanné Nyergesen meggyfaszárú pipát szítt 1917-ben, és a meggyfaszárát apró darabokra vágta és eladta a cigányoknak, azok bagónak használták, akkor már kevés volt a dohány.

A Hartmanné (nagy uzszi volt és lötyyedten kövér, abba is halt meg, ifjúkorában szép, karcsú nő volt, kocsisa, inasa, komája, no meg jegyző, tanító, kocsmáros, mérsáros, kalauz, otthon, szállodában, vasúti kupében, országút árkában, búzaföldön, nyári meleg kukoricatáblában, mindenhol és mindenütt válogatta kicsi, de gyarapodó Istenkercecskáját – üres, kerítetlen háztelkét), furcsa alakja volt a falunak. Öregségére nagyon templomba járó (imádságoskönyvéből a nagy olvasó fél méterre lógott ki), reggeli misén éppen úgy ott volt, mint a litánián. Egyfogatú kocsiján minden nap kihajtott a határba a munkásokhoz, nagyon utálták, de messziről köszöntötték, miközben csendben motyogták – kövér disznó, vén kurva és egyéb jókívánságokat. Nos, a kommün alatt munkásainak fehér pénzzel fizetett, de a tejet mit ugyan azoknak eladott, csak kék pénzért adta. Ez akkor nagy ritkaság volt. De szidták az asszonyok és átkozták. A fehér uralom alatt a falu legtekintélyesebb és ünnepelebb dámája – ekkor hirtelen meghalt.

Az élet nagy Rendezője, úgy látszik, el akarja terelni az örökről a figyelmet, az örökről és ősi ideológiákról, akikre gondolva annyi rosszat festettek, idézték, tettek-vettek az emberek. Lettek volt légyen az ősök görögök, hinduk, négerék, Marx vagy az Úr Jézus Krisztus.

A háború és a háború körüli ösztönök fáradtja itt is mindenki. Rossz az a béke, amit a kataklizmussal ettek az emberek, de rossz az a béke is, amit a kataklizmus lelki atmoszférájával ettek meg, a lelki átalakulás, ami a kubizmus, futurizmus, dadaizmus, konstruktivizmus és egyebek művészi előkészítésével járt, a háborús ember lelkét készítette elő. Ösztönnevelő volt Picasso, Marinetti,²⁰⁸ Stravinsky, Huidobro,²⁰⁹ Spengler,²¹⁰ a pusztítást csináló generációnak nevelője.

²⁰⁸ Filippo Tommaso Marinetti (1876–1944) olasz író, költő, a futurizmus és az olasz fasizmus egyik szellemi atyja.

²⁰⁹ Vicente Garcia-Huidobro (1893–1948) chilei költő. Spanyolországban és Párizsban élt, a kreacionizmus szellemi atyja.

²¹⁰ Oswald Spengler (1880–1936) német filozófus. Nevét a világtörténet morfológiájáról írt *Der Untergang des Abendlandes*. I–II. (A Nyugat alkonya) című könyve Wien–München, 1918–1922. tette híressé.

De most annak vége van. Páris ismét kukorékol, valahol hajnalt sejt. Ez a csodás város, a trouvère-től²¹¹ az enciklopédistákig, a csúcsívtól az impresszionistákig, onnan az eljövendő integráló generációig, mindig nevelte az ösztönöket, és szereti és irányítja ma is. (A németek majd nevet adnak neki.)

Itt újra hirdetik a rajongók a zárt rajzot, a térbeli dimenziót. Egy formavíziót, ami nem tisztán a múlton nevelődött, ami nem egy spekuláció eredménye, ami az újra fejlődő ösztönöknek a természethez, az élethez való viszonylataiból van kialakulóban. Tiszta kialakult jellege még nincs, de a rajongók már azok felé ünnepelnek, akikben a formák első kísérleteit sejtik. A barokk is csak akkor volt készen, amikor Madrid, Páris, Bécs az élet formáit egypár generációra véglegesítette.

Cézanne, Picasso, Marinetti, Dosztojevszkij, Foch,²¹² Ludendorff, Lenin egy epocha, egy módszer, egy sors küldöttei.

És sors küldöttei lesznek azok is, akik egy új állami élet, egy jövendő integrálódás, egy fejlődő szociális rend ösztönét készítik elő.

~~A zárt rajz, a gondolkodás, az alázatos természetlátás, az új világkép, a technológia realitása, mind a kozmoszról való új világkép.~~ A múlt század naturalizmusának tárgyi rusztikája, a kísérleti tudományok kategorikus imperatívusa, nem a mai ember világképe. A zárt rajz, az alázatos természetlátás, a technológia realitása, a kozmoszról való új világkép sejtése és kísérletei, a háborús ember megismerésének hatása egy új epocha integrálódásának etapja. A stílusát, a formai kialakulását, az állami rend mineműségét megjósolni nem lehet.

A művészetek rendeltetése a fejlődés törvényszerűségeihez nevelni az emberek ösztönét, s ha figyeljük az irányzatot, amit az vett, úgy bízva bízhatunk az európai ember, az európai élet integrálódó konstruktív fejlődésében.

Amerikában boksverseny, milliókat keres két gladiátor. Oroszországban, Németországban éhen vesznek és anyag híján munkaképtelenek nagyszerű jötevői az emberiségnek - tudósok, művészek. De undok ez az elamerikásodása az emberiségnek. Hym, hym ország mikor jön el az időd. De az angolok sem jobbak, egy Papyros nevű lovuk megy Amerikába - a lapok tele vannak, vajon lehet a prohibíciós országba angol sört vinni, mert a Ló csak angol sört iszik és csak angol zabot eszik. Igaz, az egy Hym, Hym.

1923 XII.

Rémes ez a mai Németország siberjeivel, politikai puccsistáival - gyilkosaival. Rémes Verlagerjeival,²¹³ akik mindennap felfedeznek egy művészt, hogy másnap agyonüssék.

²¹¹ trubadúr

²¹² Ferdinand Foch (1851-1929) francia marsall. 1914-ben ő védte ki Párizs ellen indított német támadást. 1918-tól a Franciaországban harcoló szövetséges hadsereg főparancsnoka volt. A világháborút lezáró békeszerződés után bölcs előrelátással megjegyezte: „Ez nem béke, csak fegyverszünet 20 évre.”

Minden hónapban miniszter válság és művész válság. Valóban szörnyű rabszolga a ma művésze, aki Verlaggal, Künstlerhaus-zal, újságrporterrel kénytelen tárgyalni, udvariaskodni, hogy népszerűségét – reputációját felszínen tarthassa. A nyilvánosság előtti szereplés olyan munkára csábítja, ami a befelé való élés, belülről alkotás meghatottságára nem enged időt. Így megy tönkre egy generáció művészete. Hála Istennek, hogy ezt évek óta felismertem és füttyülök kiállításra, újságra, hírre, dicsőségre. Lassan, megfigyelve tudok dolgozni és tudom mindaz így úgyis eljön, azt sem bánom, ha csak a halálom után.

A Bibiena kisasszony, a Fornarina, a Palmák velencei Madonnáinak lelki kiképzéséből, formáinak bujaságából, készségéből, lazúrozott színeinek pompájából egy befejezett kornak, a régi, diadalmas úri nemzetségnek öntudata és gőgje, felső rétegeinek pompája reflektálódik.

Ez elmúló rend, termelés és pénzgazdálkodás utolsó ivadékai a világ szenvedőtől, rabszolgáitól szedték össze hatalmukat és ragyogtatták a renaissance végnapjaiban, akárcsak a legnagyobb kompilátor, az urbinói Raffael, ki festői szintézisét egy lélekátalakító kétkedése nélkül, pogány könnyedséggel szedte fel Peruginótól, Signorellitől, Buonarrotitól.

És Michelangelo nagy lendületű barokkjója, világhódító Mózes, az űrben lelket szikrázó Teremtője, Utolsó ítéletének szenvedői, rabszolgáinak világot hordó erőlködése, az új méret, a régi kereteket feszítő akarás, a rengeteg terhet bíró musculatúra,²¹⁴ vajon nem kísérője-e, jelzője, megsejtője annak az új integrációnak, ahova államrendszereiben eljutott az emberiség a Fülöpök, Cortezek, a Lajosok korában.

[...] A picassói és lenini szimbólumok ezen örök Sziszüphoszok, már az ókori emberek mítosz álmaiban is örök hajótöröttjei a nem egyenes fejlődésnek. Antheuszt, a föld kötöttjét csak lassan gyűri le Herkules, az Idő küldöttje. És újra jönnek Picassók, mint Leninek, és újra sejtetik a művészek az élet rendjét. És újra vérbe, tűzbe viszik a Leninek. Herkules már-már győzött, de Antheusz megint megérintette a földet, a küzdelem folyik tovább.

Picassóról esztétikai értékítéletemet nem adtam itt, más lapra tartozik. De mint historiai, szociológiai jelenség, feltűnése érdekes megfigyelésre tarthat számot.

Csók Pista – igen buta ember és nem is olyan nemes festő. „Nirvána” képe a legtipikusabban jellemzi őt. Fest egy Mohamed-Huri-Mennyországot, táncoló baidérokkel. Buddha paranirvánisztikus szimbóluma körül az Űrben. Tudta-e ez a barom, hogy mi a „Nirvána”. Éppen úgy csak másból locsogta el, ahogy festésében is csak à propos [...] meg korát, pedig azt akarta tudatosan is kifejezni. [...]eninista a legfelületesebb értelemben.

²¹³ kiadóival

²¹⁴ izomzat

TÖREDÉKEK

Onnan átmentem a Kaiser Friedrich múzeumba, nem tudom, hogy hogyan van az, de Rubens, Rembrandt, az olaszok képeinek úgy beelátok a hasába. Valami nagyon műhelyszerű önbanalítás van sok képben. Mintha az a 'minden egyes kép külön élmény és feszültség' hiányozna belőlük. Frans Hals férfiportréja, Hille Bobbjéja, Holbein angol bankárja (nem jut eszembe neve) és Dürer egyik-másik feje ma nekem sokkal többet mondanak. Valahogy érzem, hogy mikor ezeket festették, egy belső kétely és feszültség vitte őket s így ma rám erősebben hatottak, mint amazok. De hát ezzel ma vagyok így, lehet holnap az a magától érthetőség, az az egységes matiere,²¹⁵ amit ma nem érzek valeurnak, újra jelentőséget kap előttem. Rembrandtnál a rézkarcok élnek bennem külön életet, Rubensnél a rettenetes nagy bőségek munkálnak, az ami...

Járok a Bendler-Straßén, hova feleségemet kísértem az osztrák konzulátushoz. (Igen, nem adták meg a vízumot, mert a magyarok adta útlevel szándékosan rossz volt, erről másutt). Egyszer csak hallom, hogy valaki fut utánam és kiabál: Karcsi, Karcsikám, hát megfordulok. – Ernst Lajos²¹⁶ volt. A nyakamba borult, megcsókolt. Aztán kért képeket Pesten kiállítani, mondom, jöjjön és nézze meg... Na nem, ő nem is nézi, neki a meglepetés kell, ha Pesten kirakodva látja. Nem is jött el.

Telcs Ármin²¹⁷ is itt járt, kedves öreg fiú, úgy hallom szíves otthont adott Szász Zoltánnak,²¹⁸ Vámbérynek,²¹⁹ Fényes L.-nak.²²⁰ Nagyon kedves, drága felesége van. [...]

²¹⁵ anyag

²¹⁶ Ernst Lajos (1872–1937) műgyűjtő, művészeti író. 1901–1909 között a Nemzeti Szalon igazgatója. 1912-ben felépíttette a Nagymező u. 8. alatti múzeumépületet. 1928-tól fokozatosan anyagi válságba került és kénytelen volt gyűjteménye egy részét eladásra felajánlani a magyar államnak, de a tárgyalások lassan haladtak, s zsidó származása miatt a vételt többször opponálták a jobboldali körök. Ernst a csőd elől öngyilkosságba menekült.

²¹⁷ Telcs Ármin (1870-?), Telcs Ede (1872–1948) szobrászművész unokafivére. Telcs Ármin felesége Stricker Regina (Gina) (1875–1959) szobrászművész. Kernstok első felesége, Ujváry Ilona (?–1925), Kernstok elsőfokú unokatestvére volt. Kernstok Károly építómester Katalin leányának férje Ujváry Ignác volt. Az ő gyermekük volt ifj. Ujváry Ignác (1860–1927) festő és Ujváry Ilka, Kernstok első felesége. Korai halála után Kernstok 1926-ban feleségül vette Stricker Ginát. Gina testvére Stricker Eugénia volt, férje Radványi Imre. Leányuk: Radványi Lili (Szondi Lipótné), fiúk: Radványi László közgazdász, filozófus. Másik testvére: Stricker Gyula ügyvéd, az ő leánya Stricker Olga (Szentpál Olga), Rabinovszky Máriusz felesége volt.

²¹⁸ Szász Zoltán (1877–1940) író, újságíró. A *Pesti Napló*, *Pesti Hírlap*, a *Nyugat* és a *Jövendő* munkatársa. A Tanácsköztársaság idején ellenzéki magatartása, a fehérterror idején leleplező cikkei miatt letartóztatták, de az Antantmisszió közbenjárására kiengedték.

A nyergesi pap, a Metzker²²¹ olyan unt pofájú, inkvizítor formájú, aljas, kapzsi – mikor odajött papnak, az első dolga az volt, hogy drága bérért egy zsidónak cukorrépa termelésre kiadta a földjét. Soha ezelőtt ott cukorrépa nem volt. Akkor jó volt a zsidó. Aztán az elhalt pap nővérén, amiért egypár szőlőtőke kipusztult volt, behajtott 2000 kor. kártérítést, azon az alapon, hogy kiuzsorázta bátyja a szőlőt, aztán elkezdte a szőlőt kontraféleképpen művelni, és a hajdani 40 hektó helyett 200-at szüretelni. Persze ebbe még jobban belepusztult, de már az ő zsebébe. Ez 1917–18-ban volt. Haj ellenem milyen középkori boszorkánypert indított, s micsoda rágalom-hullámot. Aljas, buta pap. Milyen csúnya lett a Krisztusi egyház ezeknek a bitan-goknak kezében.

Milyen gyöngé kép így közelről az *Angelus*,²²² de mind a *Glaneuses*²²³ és a szivárványos tájkép a legszebben tartják magukat. Mert sok piktör múltott el és esik ki a szerelmünkől idővel. Olyanok, kiknek valahogy nem sikerült. Corot kései képei, Manet oeuvre-jének nagy része, Monet, Picasso, Puvis, hogy Bonnardokról, Lucien Simonokról ne is beszéljek, elvesztették a kapcsot. Nincs meggyőző erejük. De viszont Renoir, Millet. Courbet, Degas, különösen a legfiatalabb korszakánál Delacroix, parancsolóan szépek és meggyőzőek. Különben láttam Kleinbergernél²²⁴ a legcsodásabb Grecokat. A vendégség Simon házában.²²⁵ Kompozícióban, színben, rapportjaiban, rendezésben és az egész kép lelkében csudás meggyőző hit van – és complet összes tényezőiben.

2/X. Kiss dr., a Zsuzsi apja, a betegsegélyező volt igazgatója, igen okosan mondja, Bécsben, ha Horthy bevonulna, fegyverre kapna az egész munkásság, kivéve a kávéházi emigránsokat, azok kártyapartijaikat nem hagynák abba. Bizony, bizony, mennyi munka, gondolat, alkotás halt meg ott, otthon, mert várt a kártyaparti.

Azt is mondja K, hogy a magyar szoci. párt sok krízist és bajt elkerülhetett volna, ha a vezetők nyugodtan tárgyaltak volna, és ha a gyárakba menve foglalkoztak volna

²¹⁹ Vámbéry Rusztem (1872–1948), jogász, publicista, polgári radikális politikus. A budapesti egyetem rendkívüli, 1919-ben rendes tanára. 1922-től ügyvédi gyakorlatot folytatott. 1926–1938 között a polgári radikális *Századunk* szerkesztője. 1938-ban az USA-ba emigrált. 1947–1948-ban washingtoni követ, de lemondott tisztéről.

²²⁰ Fényes László (1871–1945) újságíró, politikus. Az 1910-es években *Az Est* munkatársa. 1917–1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, a nemzetőrség parancsnoka. A fehérterror idején bebörtönözték, de hamarosan emigrált. Bécsben, Párizsban, Berlinben majd New Yorkban élt.

²²¹ Metzker József 1914-től 1936-ig volt plébános.

²²² Jean-François Millet: *Angelus* (L' Angélus), 1857–1859; Paris, Musée d'Orsay.

²²³ Jean-François Millet: *Kalászszedők* (Les Glaneuses), 1857; Paris, Musée d'Orsay.

²²⁴ Kleinberger Ferenc Párizsban élő magyar műkereskedő. Több festményt is ajándékozott a Szépművészeti Múzeumnak.

²²⁵ Kernstok 1923 októberében volt Párizsban. „Reggel 9 óra volt, hogy 14 éve újra látom Párist.” Ld. *Kernstok Károly írásából* 1997. i. m. 57.

a munkássággal, sok tárgyalásra nem volt idő és türelem, mert várt az alsós²²⁶ vagy a preferance, a gyárat pedig, különösen a Károlyi idők alatt, átengedték a kommunistáknak, akiket nem várt a kártyaparti.

Oszkárnak²²⁷ egyszer írtam, hogyha egyszer az emigr. hazakerül, akkor először is minden halálos büntetést el kell törölni, csak egyet kell rendszeresíteni, a hazudósok ellen, most pótolnám a kártyára is. Piatrukot hasztalanítani kell. A kártyát halálba dobni.

[...] Istenem, ennyi naivitás egy rakáson, ami itthon volt. Meg kellett bukni az októberi forradalomnak. Pedig milyen szép volt az az őszirózsás reggel. Hogy tolongtak az előtt az ajtó előtt bankdirektorok, katonatisztek, rendőrkapitányok, papok, polgárok és egyebek – amely ajtó mögött Kéri, Pogány²²⁸ és Magyar Lajos²²⁹ intézték 3 napig az ország sorsát. Az opera programjától a dunai monitorokig.

És ezek a naiv fantaszták akik egy legyet sem tudtak megölni, ezeknek kellett átszervezni azt az országot, amelynek a méhében éltek Horthy, Andrássy, Prónay és a többi rablók és gyilkosok. De Károlyi is hallatlan tisztességes, csodálatos, hogy az a machiavellisztikus ügyesség, ami a többi grófban megvan, az belőle hiányzott. Mikor a franciák a demarkációt mind előbbre tolták, Károlyi a min. tanácson csak kétségbeesett, tördelte a kezét és egy nagyon derék, aggódó apa benyomását tette, ki az árvízi közelségben csak az isteni igazságosság változatos voltán kesereg, de ellene tenni nem tud. De Károlyiról eszembe jut az a polinéziai hadifogoly, akit két ellensége elvezet a vesztőhelyre, sűrű őserdő pogány oltárára, ott lefejezi, de közben, menet közben a menekülést meg sem kíséri.

Igaz, a mai grófoknak helyzetét a világ grófjai lényegesen megkönnyítik.

923. XII. Berlin

Itt minden a blöffre, a nyomtatott betű tabujára van beállítva. Pedig a német ipari munkásság, nagyon jó formájú, nyílt szemű, okos beszédű, becsületes szándékú, de úgy látszik, akik hasznára azok dolgoznak, azoknak nem érdekük, hogy ezekből az emberekből a legjobbat a legjobb anyaggal együtt adják. Azért megy szét a kész német cipő egy hónap alatt, azért gyűrődik a német ruha, azért esik le a fejekről a

²²⁶ kártyajáték

²²⁷ Jászi Oszkár

²²⁸ Pogány József (1886-1939) író, újságíró. A Károlyi- és Berinkey-kormány idején kormánybiztosként a katonatanács elnöke. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi, külügyi, majd közoktatásügyi népbiztos. Bécsbe emigrált, majd Moszkvába ment, ahol koholt vádak alapján kivégezték.

²²⁹ Magyar Lajos (1891-1940) jogász, újságíró. 1911-től a *Világnál* dolgozott. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, a Tanácsköztársaság alatt a Szellemi Termékek Országos Tanácsa sajtóbizottságának vezetője. 10 évi börtönre ítélték, 1922-ben azonban a Szovjetunió kicserélte. Moszkvában az *Izvesztija* és a *Pravda* munkatársa. 1927-ben Kínában sajtóattasé. 1934-ben koholt vádak alapján elítélték.

német szemüveg, azért jelentetik meg szép papíron a legbutább írásokat, azért jelennek meg a monográfiák ezrei, ezért nem érnek rá várost szépnek rendezni, azért lett a dollár 9 billió, azért kaptak a Ruhr vidékén még az örömlányok is Ruhr-hilfét.²³⁰ Mert egymást butították el, a nyomtatott betűk segítségével egymást blöffölték. [...]

1923. XII.

Minden piktör, szobrász, ha belső-tiszta élményből akar alkotni, első dolga, hogy ne foglalkozzon olyan fogalmakkal, amelyek esztétikusok szókincséből és dialektikájából származnak. Pld.: naturalizmus, impresszionizmus stb. mindez nem mond és jelent semmit, csak arra alkalmas, hogy megzavarja a gyöngébb jelleműeket, akik azért még szép és jó piktúrát, bizonyos fokú tudtak volna csinálni. Ezeket a német festőket egy kis párisi csoport kótyagosította meg

Inventi en France, fabriquée en Allemagne.²³¹ Így aztán lett Gaguinból Pechstein
=*Gaguin*
Pechstein

Matisse
Schmidt Rottluf

Picasso
Beckmann és stb. stb [...]

1923

Nagyon érdekes, a németségre jellemző dolgot hallottam a novemberi utcai rablásokról. Egy péküzlet (más üzlet előtt is) előtt az Olivaer Platzon hosszú sorban álltak a fosztogatók. A boltba csak kettenként mentek be, bent kenyéret osztott, mindenkinek egyet az egyik választott, mellette a társa a tortákból vágott le egy-egy szeletet s juttatott belőle minden kenyérhez egyet. Ilyen rendben fosztották ki a boltot, a boltokat.

Itt kell élni évekig közöttük, hogy az ember képet kapjon róluk, nem a blöffre berendezett ipar, nem a reklámra dolgozó kereskedő, nem a gögös katonatiszt, nem a lelkiismeretlen Verlager, mindez nem a németség. A fenti eset, az a német eset. Ezek állnak sorba, ha fosztogatnak, ezek csoportosulnak és énekelnek lutheri zsoltárokat, ezek túrnek, dolgoznak, éheznek, ezek hisznek, s szülői egy jövőendő jobb generációnak a Kurfürstendamnnak és Prusseunak nincs köze Kanthoz, Bachhoz,

²³⁰ Ruhr-segélyt.

²³¹ Francia invenció, német kivitel.

Goethe-hez, Dürerhez. És főleg nem hisznek semmiben és senkiben, csak Mammonban, csak Vilmos császárban, csak a reklámban.

[Horváth Béla átírásából ismert - eredeti elveszett]

Hajnaltáján, derengő napnál, kilométeres cserfaerdő temetőjén siklik a vonat, háborús uszítók nézzék meg ezt, akkor talán föbe lövik magukat.

Reggel 9 óra volt, hogy 14 éve újra jártam Páris.

A forró őszi múltnap por még megüli a várost, kócos és ráncos így reggel, különösen a Gare du Nord körül, csak amikor az autó a Concorde-ra jut és onnan a Champs Elyséere, takaródik ki teljes pompájában ez az isteni test, Páris. A chauffeur [sofőr] rozoga, öreg taxijával akrobata, aki ebben a zűrzavarban vágat, megáll, helyben fordul, visszahőköl, káromkodik és mosolyog.

A nők, óh nagy skálája van a párizsi nőknek, a legnyárspolgáribb női a világnak a párisiak, a legnemzetközibb a párisi anya, aki az utcán is szoptatja a gyermekét, mintha gyermekén kívül nem volna világ, kokett, aki nem anya és az élet legfinomabb lelki mozzanataira is reagál.

Vannak kócosak és rendetlenek, vannak a világ kuka Istennői, vannak, akik sárgára vannak festve, mint az új egyfrankos, vannak, akik sápadtak, mint a holdvilág, vannak nehézjárású és vastag bokák és [...] járású kis libegők.

Páris ma a kontinens legnagyobb angolszász városa, vannak városrészek, ahol csak angol ember jár. Rólunk, magyarokról nem tudnak, legfeljebb annyit, hogy a magyaroknak jó francia kiejtésük van, hogy a magyarokat a háború felszabadította, most a testvér lengyel néppel egy államot alkot.

Michelangelo borús magányában hordozta az idők terhét, benne élt már Madrid, Páris, Bécs hatalmának, új rendjének, terjengősségének, zordonságának, pompájának egész gondolati, formai, érzésbeli szintézise.

És a falu: napsugár, az alkony, az erdő - a természetet közvetlen kereső festők XIX. századbeli kora nem előzi-e meg, nem esik-e össze a kutató, kísérletező, Istenét a természet törvényszerűségében, csudás ötletességében kereső ember új vágyaival, ösmeretével. A Darwin-Häckeli kutatás, az ember biológiai fejlődésének, eredetének kutatása, a politikai internationale történelmi előmunkásai, csakúgy mint a természet elé rajongott művész, színben, térben, formában - az impresszionizmus vízióin keresztül egy rendszer alakult ki és Páristól Sz. Franciscóig és Moszkváig egy atmoszférában láttuk az embert, a fát, az állatot. Mennyi előítélet, mennyi keret dőlt le itt, mennyi kis iskola, mennyi országhatár. A mai messianizmus természet elé utaltságával kifejezője, kísérője a kutató tudománynak és az ébredő internacionalizmusnak.

Kernstok Károly.
Felvétel Horváth Béla hagyatékából,
MTA Művészettörténeti Kutatóintézet,
Adattár. Ltsz.: MDK-C-I-217.